

הגד את בית ישראל את הבית ומדרו את תכנית (חוקאל סי"י)

קונטרס

המודד

למדידת הר הבית

ויביאנו אל המקום הזה כו' בשכר ביאתינו
אל המקום הזה ניתן לנו הארץ הזאת:
(ספר שמות כ"ג ט')

חלק ראשון

בו ידובר וימדד ויוצג הר הבית הלשכות והעזרות ויהר הדברים הנמצאים בהר, עפי' סוגיות התלמוד, רבותינו הראשונים והאחרונים, דבר דבר לפי צורכו ותשמישו ומקומו. עם ציור קטן למחילות ונלוה אליו ציור מרובה ת"ק על ת"ק, וכל תבה קטנה מרובעת גדולה (א' מילאמעטער) עולה כנגד אמה על אמה, וכל דבר ודבר על מקומו יבוא בשלום.

אספתי ולקטתי וסדרתי אותם אנכי. הדל שפל ונבזה באלפי ישראל מתגולל בעפר ירושלם עיה"ק.

יצחק פסח

בא"א הרב ר' שלמה טובי' ז"ל ניימאן מדווינסק

נדפס

פעה"ק ירושלים תובכ"א

הוצתק והוכנס לאינטרנט

www.hebrewbooks.org

שנת תרס"ב לפ"ק

ע"י חיים תש"ט

ברזס הר"ר שמואל הלוי צוקערמאן הי"ד

לזכר עולם יהי צדיק

שמש נגהה אורה, ליציאת נפש מהרה, מאר שקע ויום פנה, הערב בא ולילה אישונה, מהור! עוברהו יסורי אהב, וטלכות שמים קבל בלהב, באחד אחד נשמתו מסר, יצאה! כבניתא מחלבה המוסר, הורם העטרה מראשינו, נלקח אבינו מאתנו, ביום מסרו קדושים על ~~השם~~ השם, בכ' סיון ת"ח גזירה קבלו על נפשם, יהי חלקך עם חלקם בגן עדן, שאין כל ברי' יכולה לעמוד ולעון, שלמה טובי' שמך, ושלוש ומזב עמך, אשרך שבחרת ללמוד וללמוד, מתוך הלחין ויסורים מצומד, על כן בחדשה הפקדת, ובין ארירי נפקדת, — יהי מנוחתך כבוד, תמליץ בעדינו, להפריק צרותינו, ולגאלינו גאולה שלמה וטוביה, בכנין המקדש בהר המוריה, ולירושלם תנחומיה, כי מיתת צדיקים כפריה, על עון הדור ותובלי': שבק חיים לכל חי נפש אבי מורי הרב הצדיק וכו' שלמה טובי' בן משה יום ד' כ' סיון שנת התרס"ב בעיר דווינסק יצ"ו: תנצב"ה,

ולזכרון נשמת אמי מרת ליבא בת יהודא

נפטרה ב' אלול שנת התרכ"ט בעיר אמסק יצ"ו: תנצב"ה

הסכמה

מהרב הגאון הגדול אדר"ת רב קהל עדת אשכנזים
בפה ירושלים עה"ק תובב"א.

לד' הישועה,

אם כי הרבו רבותינו חז"ל הק', במקומות אין מספר, בהפלגת מצות הלמוד תורה, עד שאמרו בירושלמי פ"א דפאה. שכל המצות של תורה אינם שווים לדבר אחד שבתורה, ויעו"ש בשנות אל' לרבנו הגר"א מווילנא וזל, בביאור משנה ות"ת כנגד כולם, בכ"ז אין מצות ת"ת בתהילתה רק כמו הכשר לכל מצות המעשיות וכמו שנמנו ונמרו בעליית ב"נ בלוד, תלמוד גדול שפביא לידי מעשה,

אמנם יתרה מצאנו בלימוד הלכות עבודה בהמ"ק והקרבנות, שהלימוד לבד, חשוב כמו עצם המעשה, כמו שדרשו במנחות (ק"י). ע"פ לעולם זאת על ישראל, אלו ת"ח העוסקים בהלכות עבודה, מעלה עליהם הכתוב כאילו נכנה מקדש בימיהם, וזהו לעולם, וכ"א במגילה (לא): שא"ל הקב"ה לא"א שאפילו בזמן שאין ביהמ"ק קיים כבר הקנתי להם סדר קרבנות וכל זמן שהם קוראים בהם מעלה אני עליהם כאילו הקריבו קרבן לפני ומחל אני על כל עונותיהם, והמתנה הטובה הזאת הניתן לנו מנותן התורה ית"ש ויתעלה, שיהא עצם הלימוד לבד כמעשה המצוה בפועל, איננה. רק כמצות הקרבנות לבד, וכמפורש בפרש"י ב"פ (ק"ד) במש"ש בארבעה מצינא, בשיתא לא מצינא, דבכלל הארבעה הוא לימוד סדר קדשים ולא סדר זרעים וטהרות, שלא היה להם קיומם בפועל אן, יעו"ש,

ועוד גדולה מזו אמרו לא בלימוד הלכות מעשה הקרבנות ועבודת בהמ"ק בלבד כי גם במכשירי העבודה שהוא לימוד בנין בהמ"ק, שהיא מ"ע שבתורה ועשו לי מקדש, שכן אמרו חז"ל במ"ד ותנחומא פ"ז צו. כשהראה הקב"ה ליחזקאל צורת הבית מה הוא אומר הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם, ומדדו את הצנתי, א"י יחזקאל רבש"ע עכשיו אנו כגולה ואתה אומר לילך ולהודיע לישראל צורת הבית וכי יכולים הם לעשותו הנח להם עד שיעלו מן הגולה ואח"כ אני הולך ואומר להם. א"ל הקב"ה וכי בשביל שבני כגולה יהיו בנין ביתי בטל לך ואמר להם ויתעסקו לקרות צורת הבית בשבר קריאתה אני מעלה עליהם כאלו עוסקים בבנין הבית יעו"ש' היש ח"ך מהוק מזה שהקב"ה מכביחנו ע"י נביאו הנאמן, שגם הלימוד בבנין בהמ"ק נחשב לפנינו י"ה כאילו הבית בנוי (וכמו שאמר וכי בשביל שהם כגולה יהיו הבית בטל), ואולי גם בונה ר' יוחנן במנחות שם ע"פ לעולם זאת, על לימוד בנין בהמ"ק הוא שאומר, בלבד לימוד מעשה הקרבנות, שזה כבר ידענו מקרא דואת תורת החטאת וגו', כמש"ש, וזהו שדרש כאילו נכנה מקדש בימיהם, (ואולי לימוד מעה"ק נחשב כשניהם).

הסכמה

ואיך שהוא, הלא הנביא קרא לאבותינו, בשם השי"ת, ללמוד צורת הבית בגלותם, וגם אנחנו בזמננו עתה אנו מצווים ועומדים במצוה הזאת, ועלינו להכלים שגם אחד מרבבה מאתנו לא ידע למדוד את תכנית בנין בית מקדשינו, ומדוע נעמוד בחוץ בעוד קול דודינו דופק ואומר שובו אלי ואשובה אליכם, פתחו לי בחודו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם כדחול'ל בזה, לישועת ד' נצפהו כי קרובה לבוא במהרה, וכבר היא עקבות משיחנו וגאולתינו, ואיך לא נחוש לבני בית תפארתינו לידע מוכאיו ומוצאיו, חדריו ואולמיו ככתובה וכמסורה, והיא מצוה יקרה ונפלאה אהובה וחביבה מאד מאד שאין לה ערך, ובפרט לדעת הירושלמי פ"ה דמע"ש (והובא בתוי"ט שם) שבנין בהמ"ק יהי' קודם מלכות ב"ד (ובתשובה הארכת' בס"ד בדבר הסתירות ע"ז מבבלי (י"מא ה:) ועוכ"מ ומדרשים ואכ"מ) בודאי עלינו להודרו חושים לדעת בנין קדשינו, ע"כ מה מאד עלינו להחזיק בידי לומדי המצוה הזאת המעטים, ויהי חלקינו עמהם, אי לזאת בואו ונחזיק טובה וברכה לאחד המיוחד בזה בעיר קדשינו הרב השנון ובקי בחדרי תורה מהור"ר **יצחק פסח** נ"י (בחר"ב ר' שלמה טובי' ניימאן ז"ל) אשר טרה עמל ויגע הרבה בכל דברי רבותינו הנוגעים בזה לבנין השני, והשלישי, העתיד ב"ב, והושיט הכל לפנינו בקנה, הרי שולחן, והרי בשר, והרי תבלין, הכל מתוקן ומתובל, ואם כי בודאי ימצא הקורא לדון בדבריו, הלא כך היא דרכה של תורה אבל הלא הרבה הועיל לנו ביגיעו במלאכת הקדש לאסוף הכל בעמיר גורנה, ולתקנו בציוור נאח בדפוס כיון, והכל נראה בעליל ונקלה לעינו הקורא, לכן אמרתי לפעלא טבא, יישר חילו לאורייתא, יראו ישרים וישמחו, על רב פעלו, וטוב עמלו, ויקרבוהו בודוע להו"ל ספרו **המנודד** עם הציונה לזכות את הרבים והנני ג"א בעזה"י ליקח ספר אחד כפי המחיר אשר ישית עלי, בכל לבבי אברכהו שזכות עמלו במצוה הזאת תעמוד לו להרב המחבר ש"י, לחלצו בן המיצר שילמוד מתוך הרחבה, כדחול'ל ע"פ נפש עמל עמלה לי וכו', וחלילה להשיג גבולו להרפים חבורו וציורו בלי רשותו או רשות ב"ב לא באה"ק ולא בחול'ל, דלא ליקום האי נכרא בארור ח"ן, והשומע תעב"ט, והיו תומכיו מאושרים ויחזיקו מבורכים בזה ובבא, ויזכה במהרה לראות בנין עדו עד משיבילל בתפארתו, בתקות המצפה לישועת ד' את עמו ארצו ונחלתו, כו"ח לנכוד וליקרת חיבת הקודש, היום א' לסדר **לשבת** תדרשו ובאת שמה. כ"א מנחם אב' שנת בציון הנוחמ' בתוככי ירושלים עה"ק א' ימוננה עלין סלה

אלי' דוד ראבינאוויין תאומים

באמנו"ר הגאון הצדיק מו"ה בנימין זצלה"ה

הקדמה

מענין זכרון המקדש!

רבות הפליגו הו"ל במצות זכרון המקדש בר"ה ל' א' והוכפלו ג"כ המשנה והגמ' בסוכה מ"א א', וקבעו ברכה בעשייתן כמו ד' מינים כל ז' דסיכה שם, ושופר ביו"ט ראשון של ר"ה שחל בשבת שתוקן ריב"ז שיהיו תוקעין בכל מקום שיש שם ב"ד ולר' אליעזר ביבנה בלבד, ובזוודאי היו מברכין עליו, ולפ"ז צדיכין אנו לבאר האי זכר למקדש דכריכת מצה ומרור בפסח דמסקינן בפסחים קמ"ז א' דלא בעי ברוכי מאיזה מעם בטלי לברכתא דא, ונבאר בעו"ה כל הסוגיא, על הסדר דאמרינן שם אמר רבינא אמר לי רב משרשיא בר"י דרב נתן הכי אמר הלל משמ"י דגמ' לא נכרוך אינש (בוה"ז) מצה ומרור בהרי הדרי וניכל משום דס"ל מצה בוה"ז דאורייתא ומרור דרבנן ואתו דרבנן ומבטל לדאורייתא, ואפי' למ"ד מצות אין מבטלות זא"ז ה"מ דאורייתא בדאורייתא או דרבנן בדרבנן אבל דאורייתא ודרבנן מבטל ומשום דלא נימא דהלל משמ"י דגמ' אמר לה ול"י לא ס"ל מסקינן מאן תנא דשמעת לי' מצות אמזא"ז דאורייתא בדאורייתא הלל ואלב"י הוא דתניא אמרו עליו כו' (בוה"ב) שה"י כורכין בבת אהת. ואוכלן שנאמר על מצות כו', נמצא אליבא דהלל בוה"ב דוקא בכריכה ובוה"ז דוקא כל אחד בפ"ע, אמר רבי יוחנן חולקין עליו חביריו על הלל דתניא יכול (בוה"ב) 'הא כורכין (דוקא) בב"א כו' ת"ל על מצות כו' אפי' זה בפ"ע וחבפ"ע, והקשה מה חידוש בא ר"י לחדש דחולקין עליו אי משום דסברי רבנן מצות מבטלות זא"ז אפי' דאור' בדאורייתא וכריכה אסור בוה"ב, הא הלל בעצמו אמר אפי' למ"ד מכלל דאיכא דפליגי עליו, ועוד הא הלל אמר הלכה זו לזה"ז ומה שייך להביא כאן דפליגי בוה"ב אלא ע"כ דר"י אפי' זה בפ"ע וחבפ"ע בא לחדש דלרבנן בוה"ב בין בכריכה ובין בפ"ע, ור"י לשיטתו דאמרינן בר"ה ובסוכה שם מנ"ל דעבדינן זכר למקדש אמר ר"י דאמר קרא כי אעלה ארובה לך וממכותיך ארפאך כו' דורש אין לה מכלל דבעי דרישה, והכא אליבא דהלל דבוה"ב דוקא בכריכה ובוה"ז דוקא בפ"ע אין כאן זכר למקדש, וחדש דרבנן דכרייתא כהלל דמצות אין מוא"ז דאור' בדאור' ובוה"ב בכריכה אלא דגם בפ"ע מגזירת הכתוב ובוה"ז דעבדינן דוקא בפ"ע יש כאן זכר למקדש והוי פלוגתא זו לזה"ז ג"כ, וכן מצינו במנחות כ"ב ב' דר"י מוקי לרבנן דעולין אין מבטלין זא"ז ופשיטא במצות אבילה כמו שהביא שם התוס' ד"ה מכאן ורב' אשי נמו ס"ל הכי ולחכי כי פריך מאי אפי' אינו משבש תיבת אפי' בתיבת אלא דהוי שיבוש מעט אלא משבש כל לשנא דרישא, ואם תקשא כיון דבחדא שיטתא קיימי מאי אי הכי דקאמר דמשמע דלשיטת ר"י פריך, הכי פריך כיון דבפ"ע הוי מגזירת הכתוב א"כ הוי העיקר בפ"ע ומאי אפי', דאלו לא בא אלא לתקן הברייתא מלשנא דיכול ללשנא דאפי' הו' לו לפרוך מיכול ולתקן אפי' אלא לאו דפרוך אר"י רק מהוכחא דקרא וכשמשבש רישא דברייתא אתיא דיוקא דקרא

הקדמה

ג"כ שפיר, - ואתיא סתמא דגמ' ומסיק דבוה"ו יכול לעשות זכר למקדש אפי' להלל כיון דלא אתמר הלכתא (בוה"ב) לא כהלל דדוקא בכריכה ולא כרבנן דבין בכריכה ובין בפ"ע ובוה"ו אליבא דכ"ע בפ"ע איבא לתיקונא הכי, מברך על אכילת מצה ואכיל ומברך על אכילתו מרור ואכיל משום דמצה דאורייתא ומרור דרבנן והוי כמו טיבול ומרור בוה"ב והיבא דיש לו שאר ירוקות פשיטא לן דמברך על כל אחד ואחד בפ"ע כגמ' שם ק"ד ב/ ויצא ידי חובת מצוה אליבא דכ"ע וזכר אליבא דרבנן או אין אנו צריכין לזכר אליבייהו, אבל אליבא דהלל צריכין אנו לזכר והדר אכיל מצה וחטא בהדי הדרי בלא ברכה אע"ג דברכינן אזכר, כיון שמילא כריסו מהם אין יכול לברך כאתקפתא דרב חסדא שם גבי טיבול, וכדמסיק שם דהיבא דליבא אלא חטא וכדמסיק שם דמברך בשעת טיבול דרבנן ויצא ידי מרור דאורייתא ופשיטא הכא דהוי רק משום זכר למקדש כהלל דהאי זכר הוי רק דרבנן והוא בירך אמצה דאורייתא ומרור דרבנן דיצא ידי זכר דרבנן, וגם יכול לברוך אליבא דכ"ע ואין מרור מבטל מצה משום דהאי מצה נמי הוי מדרבנן, ולא תקשה דגבי ברכת הפסח והזבח שם קב"א דהוי שניהם דאורייתא סבר ר' עקיבא לא זה פוטר א"ו ולא זו פא"ו וסבר דלא וריקה בכלל שפיכה ולא שב"ו בגמ' שם ובית הלל דסברו בזבחים ל"ז א' אף חמאת שנתן במתנה אחת כיפר ס"ל כר"ע, תוס' שם ד"ה מנין וא"כ הכא ה"אך פטר מרור דמצוה דהוי דרבנן האי זכר דהוי נמי דרבנן, ולבעי ברכה אזכר על אכילת מצה ומרור ולא דמי לטיבול דהתם עכ"פ מברך אמרור אלא דמברך מקודם לא בן הכא שאין מברך מקודם אזכר בלל, התם משום שפעמים אין מביאים עמו חגיגה בלל כפסחים ס"ז ב' ולהכי אין מצות אכילתן תולין זב"ו והוסיף מצות חגיגה וצרך לברך עלי' לא בן הכא במה מקיים הזכר באכילתו וכבר בירך עליהם דברכה מכבר יצא לכתחילה כדאשכחן גבי טיבול, - ודברכינן אתקנה מצינו בסוכה מ"ד א' פלוגתא דר' יוהנן וריב"ל בערבה חד אמר יסוד נביאים וח"א מנהג נביאים ופירש"י שם דיסוד היינו תקנה יבעי כרוכי וכן דעת התוס' שם, וזכר למקדש הוי תקנה כדתנן גבי שופר ולילוב התקין ריב"ז, ומדאמרין בסוכה שם לולב דאית לי' עיקר מן התורה בגבולין עבדינן זכר למקדש והאי מצה ומרור דאית לה עיקר מן התורה בגבולין עבדינן זכר למקדש והוי תקנה : ע"ב.

ובאשר מצינו חיוב ומצות זכר למקדש עפ"י הלכתא דגמ' וכמו בן איתא במדרש רבה איכה הרבה מקראות שחייב אדם לעשות זכר למקדש, ע"כ עשינו ציור וביאור למדידת הבית להיות לזכרון לעם קדוש תכונת הבית ומעשיהו, ויקיים בנו מקרא זה כי אעלה ארובה לך וממכותיך ארפאך כי דורש יהי' לה, והעוסק בתורת הבית מעלה לו המקום ב"ה כאילו עוסק בבנינו כדאיתא במדרש ילמדינו הובא בהקדמת תכנית הבית להגאון מלבי"ם ז"ל.

ועתה נבאר בעזה"ש את מעשה הציור ותכונתו למען ידע המעיין בו הוראתו ופירונו, הציור נעשה ל"ק קוים על ת"ק קוים וכל קו מורה על אמה אחת וכל הבר מרובעת היא אמה מרובעת, והוא גודל קדושת"הר הבית לבד הכתלים, ומוקף עוד ו' אמות מכל צד והם חומת הר חבית, ומצדי הכתלים יוצאים עוד קוים להורות את

הקדמה

מספר האמות, ובכל עשר אמה יצא קו ארוך ביותר וכתוב עליו מספר האמות מתחילתו ועד סופו למען הקל על המעיין לידע המקום לכל הדברים הנמצאים בהר וכמה גדלם ואם יכיל המקום את גודלו הכל נמדד ומצויר לכל יוכל דבר להשיג גבול חבירו, וכל דבר ודבר על מקומו יבא בשלום, ואם ירצה המעיין בדרך משל לידע מקום שער הר הבית המזרחי וכמה רחבו ועוביו, יראה כנגדו כקו הארוך היוצא מן הכותל במזרח וימצא כתוב ק"פ וימנה לימין השער וימצא ב' וחצי נמצא עומד קע"ו אמה וחצי מכותל צפון מפנים, ולצד שמאל ימנה ז' אמות וחצי נמצא רחבו י' ובעוביו ימצא ו' אמה, ואם ירצה לידע איזה דבר בתוך ההר, כגון אות ו' שהיא לשכת סנהדרין קטנה הראשונה כמה ארכה ורחבה ובאיזה אמה בהר עומדת יקח לוח שוה ויניחנה אצל כותל הלשכה לצד דרום וקצה הלוח ישיג למטה למזרח על הקיום וימצא שהוא שוה עם השער באמה קע"ו ואח"כ יניחנה בצד צפון הלשכה וימצאה בקו קנ"ה נמצא ארכה כ"ב אמה ועומדת בה"ב מאמה קנ"ה עד קע"ו במזרח, וכן ימיד כותלי מזרח ומערב של הלשכה ויגיע קצה הלוח עד קצה צד צפון וימצא שעומדת מקו תל"ב עד הנ"ב של צפון נמצא רחבה כ' אמה ועומדת רחוק מכותל המזרח מ"ח אמה, וכן למעלה, והכל יבוקש מקומו וגדלו לפי זה אם יכבר על המעיין לספור הקיום והתבות הצריכין לו, את הכל עשיתי ישר והמבין יבין.

ומפני שדברי חכמינו ז"ל במידות הם רובם התומים וסתומים אמרתו אמת כי לה' הבית ואין לאיש שכל ובינה והשגה להשיג תכונות הבית ומעשיהו, אבל תורה היא וללמוד אנו צריכין כפי השגתנו שכל אנושי אשר זכני ה' ובמקום שנוכל ללמוד סתום מן המפורש יאירו עינינו לכוין לאמיתו ובמקום אשר לא השגתי ולא ידעתי אודה ולא אבוש לומר כי חתום ונעלם הוא ממני, וזאת שמצאתי את שאהבה נפשי בשם אומרו יכתב שלא להתגאה בטלית שאינה שלי ויש דברים אשר בטעם וסברא יעמדו על מקומם, אבל לא בדברי נביאות כמלתא בלא טעמא, וכזו כח תורתנו יפה לעטרנו שכל ובינה טעם וסברא ועשיתי לי הקונטרס הזה לבאר בו את אשר חנני ה'.

וייען כי מצאתי בהקדמת הגאון תויו"ט לציור כיהמ"ק כי נפשו אותה לעשות ציור כזה אמרתו תיקר נא נפשי בעיניו וזכותו יעמד לי להוציא הדבר אל הפועל בלי שום בילבול וקילקול ח"ו ושפתותיו כקבר ידובבו ויהי לו לנחת רוח כי מחשבתו הקדושה והטהורה יצא לאור, ועליכם אחי בני ישראל אקרא היו לו לתומך ומחסה לאסוף לכם הביתה הציור הקדוש הזה למען יהי לכם לזכרון לעיין ולהבין על מה עשה ה' ככהויהי מורא שמים עלינו, ואת אשר נמצא בידו ש"ס ומשניות ידביקהו ויספחהו במדות למען הקל על לומדיו להבין מדידת הבית בעת לימודו במדות ולידע מקום עמדו וגודלו. וזאת לדעת לכל מיניו מדע כי לא רק אשר הובאו במדות היו בבית הקדוש והמפואר הזה כי כהנה וכהנה היו, וכן הביא הגאון בעל שלטי הגבורים ריש פרק כ"ב וז"ל, וגם בהר הבית אין ספק שהי' שם בתים ולשכות אחרות על הכתובים במסכתות ההן שלא נודע לנו היכן הי' מקומם בפרטיות, ומי שידע לדבר קשט דבר י אמת יותר ממה ששם עתה ה' כפי יבוא ויגיד והבא עליו ברכת טוב, עכ"ל ואנן

הקדמה

ונאן נענה אבהר"י בברכה כפולה ומכופלת למאן דידע איזה דבר בהר מאה דברי חז"ל בנמרות ותוספתאות מדרשים וילקוטים יבא ויגיד ובכל טוב יתברך שמו. ובמ"ו לשכת המכאים הגדול ולשכת פרים ואילים המבוקרים לחג וכדומה וכן לשכת למלך בשעה שבא לחתום האוצרות ולשכת כ"ג לכל השנה, וכן איזה היא הלשכה שהוקנים מניחים שם אתרוניהם ובאיזה לשכה הניחו חכיה של מים לנסך ממנו מים לחג שחל להיות בשבת ואיזה היא הלשכה העומדת בחול ופתוחה אך בקודש, כל אלה תלויים ועומדים עדיין לפני עד שזכינו ה" למקור נאמן הוא דברי חז"ל, ואף כי יש מהם אשר פתרונם בא לפני אך לא הצגתים עדנה. עד אשר אשיג מקומם בבירור כי לא באתי לסדר רק אלה אשר מצאתי כתוב, ולה' הבית הגדול והקדוש המפואר הזה גדול מאד מאד, ויהי רצון שנוכה בבנינו ולראותו על מכוננו עם ביאת הגואל כב"א, הקונטרס הזה חלק ראשון יבאר את דבר הר הבית והעזרות והלשכות הפנימיות וההיכל וקודש קומעט מהלשכות החיצוניות אשר לקטרו וסדרתי אותם מאה דברי חז"ל ראשונים ואחרונים, והנשארים יבואו א"י"ה בחלק שני אשר שם יבואר א"י"ה גובה הבית והמחילות וכל הלשכות החיצוניות ויתר הדברים הנמצאים בה. ובעוד שמו יתברך גקוה להוציא אחריהם פשטא דתלמודא למסכת מדות להאיר עיני הלומדים את המשניות האלו, וקראתי את הקונטרס הזה בשם **המודד** על שם ומדרו את הכנית יהוקאל מ"ג י', וגם כי בו ידוקק מדת ההר הטוב הזה, ובמדות שאנו מודדין בו היו מודדין לנו במאד מאד ויבנה לנו ביהמ"ק כב"א, העני המלקט שבלים מאחורי הקוצרים מצפה לישועת ה' בתוך כלל ישראל.

יצחק פסח בא"א הרב ר' שלמה זוב"י ו"ל ניימאן מדרוינסק

בצה"ק ירושלים תיבב"א

התנצלות,

אל יאשמינו המעיין על כי קצתו בלשוני במקום שיש להאריך, כי דוחקא דחיותא והוצאות הדפוס הכפולה הן המה היו בעוכרי דבר זה כי כמו כפלים יעלה בהאריך הביאור וההכרח הצקתני להדפיסו במועט מחויק את המרוכה, וטרדת הזמן מנעו את הסדר, ובנטחוני כי מחביכותא על המעיין יבין ויוסיף לקח מדעתו, ה' יחוקני ויאמציני ונוכה לנחמות ציון ויהי שלם.

ועיקר תכלית הוצאות חוברת זו לציון זה להעית לב החכמים ותלמידיהם לעסק בדברי התלמוד אלו ולהעמידה על בובי פי זה **הדרמים** העומדים ברובו של עולם ות"ח מזלזין בהם, ועתה קומו נעלה בית ה' להורות ולהבין בעומק דבר הבית ומעשיהו וכל איש אשר יזכירו ה' לחדש **בב"א** הנה מקום אתו על הציון לציון ולביוור ולהעמידו על מקומו, ואני א"י"ה בל"ג אשתתף אם אלו הרוצים להתעסק ויעלה אמרנו לרצון ונוכה לעשותו בעגלה ובזמן קרוב.

והנה אבא בשאלה? מדוע בית שני שנבנה אחר נבואת יהוקאל הנביא לא נבנה לפי צורת מחזה נבואתו, ובפרט שקדושה שני קדשה ג"כ לעתיד לבא ה' לו לקדש שלשה אלפים אמות: —, ועיין סיפה ל"ו א' ראויין היו בביאה שני"ו כי

המודד

למידת הר הבית

(א) הר הבית, תוכו ת"ק על ת"ק, מדות רפ"ב, מלבד הכותלים המקיפים אותו מדאמרינן שם רובו מן הדרום כו' מקום שהי' רוב מדרו שם הי' רוב תשמישו, משמע שמקום תשמישו חשיב מלבד עובי החומה, וכן נוכל לדייק מלשון הרמב"ם בבחירה פ"ה ה"א שמסוים והי' מוקף חומה משמע שהת"ק אמות הי' מוקפים והחומה אינה בכלל, והגאון תפ"י שם בסו' ב' פ"י בהדיא, רוח שתוך החומה הי' ת"ק על ת"ק, ונראה כי לפי זה לא נתקדשו שערי הר הבית, ירושלמי פ"ו דפסחים.

(ב) חומת הר הבית, המקיף אותו מד' רוחותיו, עוביה וקומתה לא נתבאר לנו במתני', וביוחקאל ט' ה' כתוב וימד את רוחב הבנין קנה אחד ודוא ו' אמות, וקומתו אמרינן שם ד' במתני' כל הכתלים שהיו שם היו גבוהים חוץ מכותל מזרחי כו' ולא פ"י כמה גבהם, ובפ"י הרא"ש ז"ל פ"י גבוה מאד וכן פ"י רש"י ביומא ט"ז א' גבוהין הרבה מאד, אבל מדברי התוס' ישנים שם משמע שכל הכתלים היו גובהן יותר מארבעים אמה וכותל המזרחי לא היה גבוה כ"ו אמה, * והגאון תפ"י בקונט' צורת ביהמ"ק סי' א' הביא בשם ספר מאור עינים שהי' כותלים הי' גובהן יותר מע' אמה, ורחבן נערך על גביהם וארכן, עיין ח"ש בנובה סי' א'.

(ג) שער המזרחי של חומת הר הבית, והוא הנקרא שער שושן, מדות א' ג' וכן דעת הרמב"ם אבל הר"ש ז"ל כתב שהשער של עזרת נשים הוא שער שושן, רחבו ו' אמה וגובהו כו', וכן היו כל השערים, עומד סמוך הרבה לצד צפון רחוק מזוית צפונית מזרחית קע"ו אמה וחצי, וש"ב אמות וחצי מזוית דרומית מזרחית, וביאורו משער ההיכל, שהשערים מכוונין זה כנגד זה, רש"י יומא שם ד"ה ומכוון ורואה, וברכות נ"ד לא יקל אדם כו', והעזרה רחוקה מכותל צפון קט"ז אמה לפי חשבון תיורי"ט מדות פ"ב ד"ה רובו, * ורוח העזרה כנגד האולם בצפון ודרום עם כותלי העזרה י"ז אמות וחצי כדלקמן סי' ס"א, מ"ו אמה בית החליפות, לקמן סי' נ', ושלשים אמה אורך האולם עד השער, הרי קע"ו וחצי, וכנגדו מכוונים כל שערי המזרחים, נשאר מרוחק מכותל דרומי ש"ב אמות וחצי, * אכת' לרוחב השער הרי ת"ק אמה.

(ד) שער הצפוני, והוא הנקרא שער מתי, ז"א נכנסו ויצאו בו רק בהצנע כמו חתנים ואבלים ובעלי קרי סגרת פ"א ותפ"י בשם ש"ג כנזכר בפרקי דר"א, והיו לשון

(* הוכחה התוס' מכותל עזרת נשים

(** ואצ"ג שלא הביא הגאון הג"ל שום ראיה לדייק במתני' לחשבון זה, אצ"כ סדרנו את הציוור לפי חשבוננו, כי בודאי הי' לו איהו דאי' לזה, ולא תפס חשבון הי"ג מ"ב, ואני בעניני אסרתי דאיכא לטווק דיוק קל מסתני', רובנו היינו רובו של הר הבית, והוא רנ"א אמות לדרום, נשאר לצפון קי"ר אמות, ומיעוטו מן המערב, היינו מכוונים על קי"ד, והוא קי"ג אמות למזרח, נשאר למזרח ר' אמות, ותשכתי כסדר המושג לפי סגינת הגמ' סוכה ה' ב' וחגיגה י"ז א'.

המודד

לשון „מדוי" תויו"ט שם, רחבו ככל השערים ו' אמה, ומדעיקר תשמישו ה' לצורך כהנים הנטמאים ליצא דרך שם, ע"כ הצגנו אותו כנגד שער בית המוקד שמיש יציאתו, תמיד פ"א מ"א, ובודאי לא ה' במקום אחר שלא יצטרך להקיף המשתלח ולשהות שם, ע"כ היה רחוק מזוית מזרחית צפונית רע"ב אמה, ומזוית מערבית צפונית רי"ח אמה ו' רוחב השער הרי ת"ק, ולא היו לו משקוף כי אם שני אבנים מוטות זעג"ו, מדות פ"ב מ"ג.

(ה) שער המערבי, והוא הנקרא שער קיפונים, ע"ש גינת ורדים שהי' שם בצד מערב, ומקום הגן לפי דעת הגאון תויו"ט ז"ל ה' חוץ להר הבית, ולפי דעת הגאון תפ"י ה' בתוך הר הבית, — ופי' הרא"ש ז"ל כתב שם שקטן ה', ובתמיד כ"ז א' בד"ה אלמא איכא תנא כתב הקשה הרב אמאי שבק מתני' דמדות ב' ו' אבא יוסי בן הגן אומר כנגד י"ג שערים אלמא איכא תנא דסבר ח' והביא בריתא דשקלים * והירדן משום די"ל דמקצתן היו קטנים, ותנא דמדות פ"א ד' חשיב הגדולים שצריכים שימור, ואם כי שער המערבי קטן ה' למה חשיב אותו בין שערים המשמורים, ועוד דבשערי הר הבית לא מצינו שום תנא שחולק וכולן צריכין שימור, וגם הטעם לפי שמסיים אינה מוכשר כלל לזה שקטן ה' כי אם לזה שהי' ראש, ע"כ נראה דלא גרסינן שקטן ה', ואולי מעות ה' בדפוס להחליף בין קפו לקטן, והי' רחבו ו' אמות ככל השערים, וכן גבהו כ', ולא יצא מכלל כל השערים דמתני', וכן כתב הרמב"ם רוחב כל שער ואינו מחלק, — ומקומו נראה שהי' עומד באמצע הר הבית רמ"ה אמות מזוית זה ורמ"ה מזה, מכון כנגד זוית דרומית מערבית של עזרה, ו' אמות רוחב השער הרי ת"ק.

(ו) שני שערי דרומים, והם הנקראים שערי חולדה, ובהם ה' רוב כנסיה ויציאה כי העיר ה' בדרום הר הבית, תפ"י מ' א' ג' ורוב תשמיש הר הבית ה' ג"כ בדרום, ע"כ הוצרך לשנים, ובמסכת סופרים פ"ט הי"ב הביא עוד טעם לב' השערים האלו, ולידע איזה ה' מקום החתנים ואיזה מקום האבלים והנידוים נראה שזה מקומו לימין וזה לשמאל, ואף שבשבת אין צריך להקיף לשמאל שאין אבלות בשבת כפרהסיא, אבל כיון שבחול מקיף לשמאל, מקומו לצד שער מזרחית דרומית, שם על שם חולדה הנביאה שהיתה רגילה בבית ראשון לקרוא שם נבואותי, שם, וללמד שם את העם משפטים ישרים, פי' הרא"ש שם ד"ה ב' שערי חולדה, וכיון שמשום תיקון העיר והבית נעשו שנים, ע"כ נראה שהי' מקום עמדם מרוחקים בשוה, ק"ב אמה מזוית זה לשער וק"כ מזה לשער, ור"מ באמצע, כדי להקל על בני העיר וצורכו תשמיש הבית, ואתיא דיוקא דמתני' פ"ב ב' כל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין, כי לכאורה גבי הכנסה בשער אין שייך דרך ימין ושמאל כי במקום שעומד השער שם יכנס, אבל כשיש ב' שערים ומרוחקים זה מזה, קאי על היושבים בעיר כנגד ר"מ אמות אלו שאינם רשאים לבא בשער הראשון שהוא בשמאל ישיבתם אלא בשער השני יבואו העומד בימין ישיבתם, ועי' בח"ש סי' ל"א ציור חומת העיר, וכ' אמה רוחב השערים הרי ת"ק אמה.

(ז) ישיבת סנהדרין קטנה על פתח הר הבית המזרחי מימין, ולפניהם ג' שורות של כ"ג כ"ג, והנה רש"י ז"ל בסנהדרין פ"ו ב' כתב שהי' לפני עזרת נשים, וכן השני

היתה

(*) עיין תוס' כתובות ק"ו א' ד"ה שבעה.

היתה ג"כ לפני עזרת ישראל, והוא בעו"נ, ודיוק לשון המשנה משמע כדבריו, דאמרינן שם אחד יושב, על" פתח, וחוא כמו ועליו מטה מנשה שהי' אפרים קודם והוא אחריו בסמוך, וכ"כ היתה ישיבת הסנהדרין אחורי הפתח מבחוץ, דאי על פתח, הר הבית" משמע אינם יכולים לישב בחוץ, וכן מדברי התוספתא חגיגה פ"ב ומ"ד במדבר פ"ו מוכח שהראשונה היתה בהה"ב, ועוד גם לפי סדר הכניסה משערי דרום הוי פגיעתן בשער ע"נ ולא בשער הה"ב, ואף אם בחוץ ישבו הי' יותר טוב שישבו אצל שער משערי דרומי מבחוץ שהם מקום הכניסה ולא אצל המזרחי מבחוץ, אבל התפ"י בקונט', צורת ביהמ"ק סי' ד' ומ"ו כתב שאחד הי' אצל שער הר הכית משמע מבפנים והב' על שער ע"נ מבפנים וכן כתב בתפ"י סנהדרין פ' י"א סי' ט' ו"אם כי דיוקא דמתני' על פתח, הר הבית" הצקתהו ללמוד כן, אבל סדר הפגיעה לא אתיא מדיוק אליבי' כמו לפי רש"י ז"ל ועיין לקמן ססי' י"ז, *) ולבאר גודל לשכת סנהדרין קמנה אלו לפי חשבון הנכרא כאמתא ישיב סוכה ז' ב' ** ולפי פ"י רש"י סנהדרין ל"ז ב' שאף הג' שורות היו יושבים בעגולה אלא שהגדולים כו' והתלמידים על הקרקע, הוי רחבו שליש עיגול של מ"ו אמה, ואמה אחת הפסק בין התלמידים שיכנסו שם הבעלי דינים והעדים, הרי חצי עיגול של התלמידים יכול כ"ד אמה בתוך העיגול הרי רחבו מ"ו אמה נוסף לזה עוד רוחב גברא אמה מכאן ואמה מכאן לצורך העיגול מבחוץ נמצא רחבו י"ח אמות, ובאורך צריכין אנו להוסיף ע"ז עוד ב' אמות לב' שורות התלמידים הרי כ' ברוחב י"ח, ***) וסופרים ובעלי דינים והעדים היו באמצע, סנהדרין ל"ז ב', וכיון שהיו יושבים אחוריהם לצפון ופניהם לדרום, כמו שכתב הגאון הפ"י בקו' צובהמ"ק סי' ד' / א"כ הי' מושך מן השער לצד ימין הוא צד צפון עשרים אמה מלבד כותלי הלשכה ולצד מזרח ומערב י"ח אמה, אצל התחלת החיל והוא י' אמות רחוק מכותל ע"נ, ופתחה לדרום.

(ת) לפניו מן החומה הי' סורג והוא מקלעות עץ זו על גב זו עשויה נקבים נקבים גובה עשרה טפחים והוא כ' אמות באמות כלים, וסדר עשיית מקלעות אלו יש דעות מחולקים, הנה הרא"ש שכתב שהיו מונחים ועג"ו כמו חלונות, ולשון חלונות משמע בשוה אחד עומד בקופה למעלה והשני באורך עליהם, ולפי דעתו שכתב מחיצה עליה כמין סריגות משמע שהי' תחתיו מחיצה של אבנים, וכיון שלא הוזכר מעמודים כלל מוכרחים אנו לומר שהוקופים היו תקועים בכותל המחיצה ומעמודים את הסורג, וכן לפי דעת הר"ש שם שהיו שניהם באלכסון היו שניהם תקועים באלכסון אבל אין נראה שסריגת ארוך כזה יעמוד בלא עמודים של בנין, ע"כ נראה כדעת הש"ג

*) ואנכ אורחא אעורר' מה שכתב במדות פ"ב סי' ל"ו בהג"ה וז"ל, ואני בעניי לא מצאתי כשם מקום במשנה שהי' לעו"ג שער, והרי כאן קרי לו התנא פתח ולשער המזרח פתח אלמא דשער הוא וכן בפרה ג' ג' ובפתח העזרה, ופי' גם הוא ז"ל, בין ע"נ לחיל, וכמוכה פ"ה מ"ה ערב שבת שבתוך החג כו' לפתחת שערים, ג' לשער העליון וג' לשער התחתון, נמצא שהי' בו שנים ** ואפי' למר קשישא ברי' רב חסדא שם ח' א' דאמר דג' גברא בתרתי ישיב הוא רק לענין סוכה אבל הכא אין לנו לומר שישבו כ"כ רחוקים מצומצמים .
 ***) ודברי המקשים אולי היו גדולים יותר, יתורץ כמגית הג' תפ"ת מרובה כו' יוסא וחגיגה ועוד כמו שהבאתי לעיל במ"ד ד' ודברי רש"י ותוס' שם.

המודד

הש"ג שכתב וגם עמודים היו להעמיד אותם, ומוכרחים אנו לומר כי גם רש"י ו"ל ביומא מ"ו א' והרע"ב שם במתני' והנאון תפ"י שם שהארכו שלשתן בסגנון אחד וקשה לפותרו אם לא נאמר שבשיטת הש"ג קאי כוללה, וזה לשונם, ועושים אותם מדפים ארוכים וקצרים, משמע שהיו מונחים בשוה הקצרים תקועים בעמידה והארוכים עליהם באורך, וסיימו שמרכיבים אותם זה עג"ז באלכסון וכיון שבאלכסון הרכיבו אותם למה לנו ארוכים וקצרים הרי שניהם למדה אחת יעשו ואין לפרש שהקצרים היו עומדים בשוה והארוכים בלבד היו מורכבים עליהם באלכסון דא"כ ה"י להם לומר ומרכיבים השני עליהם באלכסון ולשון ועג"ז משמע שהיו שניהם באלכסון, ולפרשו שלשון אלכסון נופל ג"כ אם היו שניהם שוים זהו דוחק גדול, ויותר טוב היה להם לפרש כלשון הרא"ש כמו חלונות שאין משמע מוטה, מלשון אלכסון שמשמע יותר מוטה, ע"כ נראה לפרש דברי רבותינו אלו הכי, ועושים אותם מדפים ארוכים באורך מעמוד לעמוד, וקצרים שמרכיבים אותם ועג"ז באלכסון, ולכ"ע ה"י עמודים של בנין להעמיד את הסורג כמו שכתב הש"ג וקאי כוללה בחדא שיטתה, מקומו לא נתברר במתני', אבל יכולין אנו ללמוד מתום מן המפורש, והוא לפנינו ממנו החיל י' אמות עד עזרת נשים והעזרה, הרי הסורג משוך מן ע"ג והעזרה י' אמות לכל צד, נמצא עומד רחוק מכותל הר הבית המזרחי ס"ח אמה ומצפוני ק"ה אמה וממערבי צ' ומדרומי ר"ט, עם עוביו, עוביו הסורג לא נתפרש לנו, מכותל הר הבית עד הסורג ה"י כולה קרקע חלקה.

(מ) החיל, הוא העשר אמות מן הסורג עד עזרת נשים, רש"י פסחים ס"ד ב' ד"ה בחיל, וכן לפני כל העזרה, מדות ספ"א ראב"י אומר במסיבה ההולכת תחת החיל, ואף שרש"י ו"ל פי' בין הסורג לחומת עזרת נשים וכן ביומא מ"ו א' ד"ה ושלחה פי' בכל רוחב ההר לצפון ולדרום, נראה שהוא רק משים שאין צריך שם לכאר יותר, לפי צורך הסוגיא, דביומא מייתי לה לצורך השערים של מזרח, ובפסחים לפי סדר יציאה מעזרה פגעו תחילה בחיל המזרחי, ובאמת שם חיל נקרא גם בשאר הצדדים שבין סורג לעזרה כמו שמוכח מראב"י שאירי שם מביהמ"ק שהיה בצפון העזרה, וה"י ד' אמות הראשונות קרקע חלקה והישש אמות ה"י י"ב מעלות רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה -- אבל מלשון הר"ש משמע כי כל החיל לא ה"י רק י' על י' ודבריו צריך עיון מפסחים שם הא"ך יכלו לישב שם כל עושי הפסחים עם פסחיהן וגם היו רק כנגד הפתח מקום הילוך האנשים, ועוד דאמרינן בסנהדרין "וא"ב מעשה בר"ג שה"י יושב על גב מעלה בהח"ב ובזראי כנגד הפתח לא יושב * וע"ן תפ"י ס' כ"ג בהג"ה ובק"י ציביהמ"ק, ולקמן ס' מ"ו.

(י) שער עזרת נשים שנבנסין בו מן החיל עומד מכון עם הפתחים, רחבו ורומו ככל הפתחים מדויק מכהן השורף את הפרה ס' ג/ וס"ו ז' שמוכח שה"י בו שער .

(ס) עזרת נשים, וה"י קל"ה אורך על קל"ה רוחב, עומד רחוק מכותל הר

הבית

(*) וגם ג"ל כי ס"ס נפל שם ובמעל, גב"י פתח היכל צ"ל גב"י ובר"ה ושלחה, ופעם אמר רבי צ"ל ולקמן" אמר רבי, ויעיין שם לקמן ד"ה מן הכותל המזרחי, אבל קשה שם דה"י יכול להיות גובהו פחות מכ"ו אמה בתים' ישנים יומא מ"ו א'

הבית המזרחי ע"ח אמה משוך לצד מערב קל"ה הרי ר"ג, וזהו עד התחלת ע"י. מצפון לדרום עומד שוה עם העזרה היינו רחוק מכותל צפוני של הד"ב קמ"ו ומכותל דרומי ר"ן, והי' כולה קרקע חלקה מלכד מ"ו מעלות עגולים העולים מעו"ב לע"י מדות פ"ב ה', אוכלות לפי חשבון בעו"ב, מן הפתח של ע"י לצד מזרח מ"ו אמות וחצי, כי השער רחבו י' אמות ולשני הפספסין בצדו נשאר לנו ג' אמות לכל פספס ולהפסקין כמו שמבואר לקמן סי', כ/, נמצא רוחב המעלה הראשונה מ"ו אמה, חצי עגולה ח' אמה זו' אמה וחצי למ"ו מעלות הרי מ"ו וחצי, ומן הפספסין לצדדין אוכלות בעזרה ז' אמות וחצי, — בד' מקצעות' הו' ד' :לשכות כמו שנבאר לקמן אי"ה בס' י"ב י"ג י"ד מ"ו, ולא הו' מקורות, וזאת לדעת שקל"ה אורך ורוחב הוא עם עובי הכתלים, וכן עולה חשבון ע"י עם עובי הכתלים לבד האולם וההיכל שכותליהם מפורשים, אף שקשה ע"ו מפרש"י זכחים נ"ה ב' שפי' י"א אמה הו' אויר עד חומת עזרה, יעיין לקמן סי' מ"ה וסי' ס"ה, והיתה מוקף כצוצרה היא גזומרא לשמחת בית השואבה, מ' ב' ה', וסוכה נ"א ב', והיא בכלל הר הבית, תויו"ט שם, נובה הכתלים הו' מ' אמה תוס' ישנים יומא מ"ו א' הבאתו לעיל סי' ב'.

יב) לשכת העצים שמתלעוין שם העצים הנצרך למערכה ע"י ח"ש סי' ב', היתה כמקצוע צפונית מזרחית, שם ב' ה', ושטח הלשכה, וג' לשכות הנשארים הכריע הגאון תפ"י שם שהי' מ' על מ' מרובע, אבל הר"ש והגאון תויו"ט מסתפקין בזה, ואנן בדין נעמוד עד שנבוא אי"ה להסנהדרין שבשער העזרה והם יכירו לנו עפ"י הדברים האלו יעיין לקמן סי' י"ז.

יג) לשכת הנזירים, היתה כמקצוע דרומית מזרחית, שם, ושם מכשלים הנזירים שלמיהם ימגלחין שם, נזיר מ"ה א', ושעריהן ישלחו תחת הרוד.

יד) לשכת המצורעים, היתה כמקצוע צפונית מערבית, שם, ושם היתה בית מביילה למצורעין שנטהרו, שמובלין שם קודם שיכנסו הבהונות לשער נקנור הקרוב ללשכה זו, פי' הרא"ש בשם תוספתא, וכן פי' הרע"ב.

טו) לשכת השמנים היתה כמקצוע דרומית מערבית, שם, ושם עמדו כל השמנים הנצרכים למקדש, והיין הנצרך לנסכים, תפ"י ע"ש בקו' צוביה"מ, וכן הסלתות, הרע"ב שקלים פ"ה מ"ד, והי' בה שני פתחים, תוספתא יומא פ"א ג', ולפי הנראה הו' לג' לשכות הנשארים ג"כ שני פתחים לכל אחד, אלא שלא היו מכוונים זה כנגד זה.

טז) שני פתחים, הפתוחים לעזרת נשים מלשכות שהו' תחת עו"י, שנותנים שם הלויים כלי השיר ומלמדים שם שירים וניגון וזמר, א' בין לשכת השמנים להמעלות, והב' בין לשכת המצורעין להמעלות, וקשה לי על הגאון תפ"י שפי' שהמעלות העולות לע"י היו נגד כל העזרה, וא"כ האיך היו פתחי הלשכות, אם נאמר שהפסקין בהמעלות, הרי מעלות אחרות הן ואין יכולין לבא על ידיהם לעו"י ואנן עולות מע"ג לע"י תנן, ועוד מדישנא התנא גבי חיל ותנא וי"ב מעלות היו שם, משמע שהיו באורך כל החיל, וכאן עולות מתיכה לע"י, משמע שהיו רק נגד הפתחים מקום עליה לע"י, ואם הו' בנובה המעלה לא היה רק חצי אמה וקשה תשמישת' אם לא שנאמר שהו' לפני המעלות כרצפת ע"ג ויורדים במחילה תחת המעלות, אבל גם זה דוחק גדול

המודד

כי מלשון המשנה ופתוחות „לעז"נ" משמע ולא בעז"נ, וזה היה ז' אמות ומחצה בעז"נ, ועוד דתנן לא היו מרומות, ולפירושו היו רק עגולות באמצע, ובצדדין היו מרומות, ומה שקשה לו שאין מקום למומרים הרבה לעמוד שם, הלא במעלה הראשונה שהיתה רחבה מ"ז על ח' יכולים לעמוד שם הרבה מומרים, זה לפני מזה, ואפי' במעלה הב' שהיתה רק י"ז אמה רוחב, יכול חצי עיגולה כ"ה אמות וחצי ויכולין לעמוד עליה נ"א מומרים, וזה דבעינן גברא באמתא הוא בישיבה אבל בעמידה דיו בחצי, כמו שלח המעלה, ועיין תוספת יו"ט יומא פ"ג ד"ה בן קטין שהביא ב' באמתא ופלגא, והתם צריכים להיות כפופים לקדש הגליהם, ועוד מאן לימא לן, כי אולי עיקר המומרים הלכו להם על כל שיר ושיר מעלה אחת, והשניים עמדו למעלה על מקומם.

(יז) ישיבת סנהדרין קמנה שני' על פתח העזרה מימין ולפניהם ג' שורות של כ"ג כ"ג, סנהדרין פ"ו ב', ולפי החשבון שעשינו לעיל בסו' ז' צריכין אנו לישיבה זו כ' אמות מצפון לדרום, על י"ח ממערב למזרח, ועתה לפי פי' התויו"ט שהד' לשכות היו מ' על ל' והפתחים היו בכותל העזרה, נמצא שלשבת המצורעים סו' י"ד הית' עומדת מ' אמה ממזרח למערב ול' מצפון לדרום, * ואצלה במקצוע דרומית מזרחית לשכת סנהדרין קמנה אוכלות עוד כ' אמה, נמצא אוכלות שתי הלשכות האלו בעזרת נשים ג' אמה לבד הכתלים, יצרף לזה ה' אמות עובי' של כותל ע"ג הצפוני, ואמה ועוד לכותל דרום של לשכת המצורעים, ואמה לכותל דרומי של סנהדרין, אוכלות הכל נ"ז אמה ועוד, נשאר לנו לערך ב' אמות עד כנגד הפשפש הצפוני, ולפי' הגאון תפ"א שהלשכות היו מ' על מ', והמעלות היו ברוחב כל העזרה עד הלשכות, נמצא הלשכות אוכלות מ' לכל צד, וה' עובי כותל עזרה, נשאר לנו י"ד אמות והצי רוח עד הפשפש נמצא סנק"ט משוכה כנגד הפתח כולה וכנגד השער לערך ב' אמות, ואם כמו שמצויר בהצויר שלו שהיתה תחת הגזוזטרא הרי אין כאן לא „על" ולא „פתח", ואולי הוא לפי גרסת הגר"א ז"ל תוספתא חגיגא פ"ב סו' כ"ג דגרס על פתח הה"ב ובחיל, ואנו סדרנו את הצויר שהלשכות היו מ' על ל' והסנהדרין סמוכה לה, והכל מכון המיב ועל מקומו יבא בשלום, פתחה הו' בדרום.

(יח) מ"ז מעלות עולות מע"ג לעזרת ישראל גובה כ' ורחבו י', ובצידו שני חצי אמה, ועליהם היו עומדים בשיר בשמחת בית השואבה, ועל כל מעלה ומעלה היו אומרים שיר המעלות אחד שבתהלים, והיו עגולות, שם מ"ה, ועיין לעיל סו' מ"ז וי"ו, אורך המעלה העליונה מ"ז אמה כרוחב השער והפשפושין והפסק שביניהם כלקמן סו' כ', ורחבה ח' אמות.

(יט) שער עזרת ישראל, והוא שער נקנור גבוה כ' ורחבו י', ובצידו שני פתחים קמנים ליציאת העם שלא יהי' אחוריהם להיכל מדות סב"ב ושקלים ז' ב', מקומו נתבאר לעיל בסו' ג', והוא שער המזרחי שבעזרה מדות פ"א ד' ופ"ב ז', והוא משמש כל כניסה ויציאה של עזרה, ע"כ נקרא שמו שער האיתון לשון ביאה ר"ש שם.

(כ) שני פתחים קמנים המובא לעיל סו' י"ט רוחב הפתח והעמוד המפסיק בינו לשער לא נתפרש, ובמהומה שב' אמות לפתח ואמה הפסק דיו, וכן הוכחנו מלשבת

המצורעים והמנהדרין שאצלה לעיל סי' י"ו .

כא) לשכת פנחס המלביש היתה מימין שער העזרת, שם פ"ה ג', ובה היו מונחים מלבושי הפהנים הצריכים לעבודה, ולכל משמר ומשמר הי' ד' ארגונים לד' כגדי כהונה, ונראה דלשכה זו הי' בחומה אצל לשכת הגזית שבקודש, מדהפיסו שם ומסרום לחזנים להפשיטין, ומה שכתב הרא"ש דהחלונות היו בלשכת הגזית בחומה, ובמדות פ"א ג' ד"ה פנחס המלביש פי' ששם היו מונחים כגדי כהונה א"כ סובר שאחד הוא, ולפי דברינו אתיא ג"כ אליבין, ומה שכתב התפ"י מ' ה' ג' סי' י"ו בהג"ה וסיים שהיה בתוך הכותל אצל השער, אין אנו אחראין לזה שהי' אצל השער ומלשון המשנה מדות א' ד' ושתי לשכות הי' לו, אינו משמע דוקא בקרוב דהא גבי שער ההיכל שם ד' ב' אמרינן ג"כ ושני פשפשו הי' לו ואעפ"כ היו רחוקים הרבה, דאמרינן שם נטל את המפתח ופתח בו' ונכנס לתא ומתחא להיכל, רבי יהודה אומר בתוך עוביו בו' עד שנמצא עומד בו' משמע שהיה נגד התא רחוק יותר מי"ג אמות טן השער, וכן ביזמא דף י"א א' תלה חיוב מוזהב בשער ניקנור משום לשכת פלהדרין אעפ"י שרחיקה הרבה מאד, ולא תקשה דא"כ גבי סנהדרי קטנה שבעזרת נשים נמי אעפ"י שתהיה רחוקה הרבה יכולין לומר עלי' „על פתח", משום דהתם הי' יכול התנא לומר „בחר הבית", ובעזרת נשים" אבל הכא לא מצי למתלי בע"י כי לא היתה בעזרה כי אם בכותל, וכן ביזמא תלה טמעס כניסתו, ע"כ הצגנו אותו בכותל אצל לשכת הגזית, ואתיא אליבא דכולהו .

כב) לשכת הגזית, חציה בקודש וחציו בחיל, שבקודש עומדת כזוית צפונית מזרחית של עזרה וחציו השני' ישבו שם סנהדרי גדולה של ע"א וממנה יצא תורה לכל ישראל, והנה גודל לשכה זו קשה עלינו לפרשו לע"ע, עד אשר נעבור הלשכות הנותרים העומדים אצלם, ואז נראה אי"ה, כי צד לנו המקום לעמוד שם לשכות גדולות כזו אשר הרבה כהנים נכנסים שם להתפלה ועומדים בעיגול לפיכך, ורוחב ע"י וע"כ היה רק כ"ב אמה, ובה היה ג"כ לשכת הגולה ולשכת העין היא לשכת פלהדרין, מ' פ"ה מ"ד, ונבאר קודם את חציו הלשכה העומדת בחיל, והנה לפי חשבון שבארנו לעיל בסו' ז' יכול חציו הלשכה זו לערך נ' אמה אורך ברוחב ל"ה, והוא רוחב חציו עיגול של ע"א עולה מ"ז ושליש בפנים העיגול, אמה מזה ואמה מזה לרוחב גברא הרי רוחב העיגול מבחוץ מ"ט ושליש, כלכלת אותו לארכו, תן חציו רוחב זה לרחבו הרי כ"ד וחציו ושתות, תוסיף לזה עוד חציו רוחב מחציו עיגול התלמידים הרי עוד ז' אמה וחציו וששית בפנים, נוסף לזה אמה לרוחב גברא מבחוץ ובי' אמות לב' שורות התלמידים הנשארים הרי רחבו ל"ה אמה ושליש, ולא כן יכול חציו הלשכה שבקודש כי אין מקום לה, ע"כ מהסתברא כי החציו שבחיל היתה משוכה קצת נגד עזרת כהנים, וקצת נגד עזר' וסדר משיכתה אין יכול להיות למזרח ולמערב, שזה מפני דגמירא דסנהדרין בחלקו של יהודא ובהים נ"ד ב' א"כ היה משוך לצד מערב רק תשעה אמות, והשאר משוך לצד מזרח, ואתיא נמי הא דאמרינן ביזמא זקן יושב במערבא ופירש"י שם זקן של ב"ד, וכיון שכל אחד מכיר את מקומו כסנהדרין ל"ז א', א"כ זקן של ב"ד היה יושב על מקומו בצד ימין של נשיא ואב"ד, והוא לצד מערב של לשכה ומקומו היה מכון

המורד

מכוון כנגד מורחו של קודש המפייסים שם, כי מקום הנשיא באמצע הלשכה, והאב"ד מימינו באמה הכ"ד לצד מערב, נמצא מתחלת מקום זקני ב"ד מאמה הכ"ג לצד מערב, המכוון שזה עם כותל העזרה, וסדר ישיבתם פניהם לדרום לצד הקודש ואחוריהם לצפון, תפ"י בקו צובימ"ק סי' כ"ו, כלכלנו את מקום הסנהדרין ועתה נבאר מקום לשכת פלהדרין הסמוכה לה, הנה לפי דעת התויו"ט מדות פ"ה ד' ד"ה אבא שאול דסבר שהיתה כולה בקודש אך פתוחה לחיל, והוא נגד לשכת הגזית צריכין אנו לומר שהי' מקום פנוי בין כותל עזרה ללשכת הגזית ושם היתה פתוחה לצד צפון, ופשימא לדעת הת"י שהיתה ג"כ חצי בחיל בוודאי הי' שם מקום להחזיק את החצי שבחיל, רק פתחה למערב, ואין לנו להעמיד לשכה זו למעלה מעט כי שם מתחיל מקום בין הננסים והננסים, ועוד דאמרינן בהלשכות היה בחלקו של יהודה כדלעיל, ע"כ העמדנו אותו במקצוע ע"כ לצד צפונית מערבית, וכיון שאורך לה"ג שבקודש היתה כפולה שאחורי לצד מערב היו עומדים שתי הלשכות פלהדרין וגולה, מדות ה' ד' תפ"י סי' כ"ו, לכן חלקנו ג"כ רוחב כ"ב אמות של ע"י וע"כ שני שלישים הוא י"ד אמות ללשה"ג ושליש הוא שבעה אמות ללשכת פלהדרין ואמה אחת רוח, כי אולי היו הננסים קרובים לגבול, נמצא לשה"ג שבקודש י"ד על י"ד עומד בעזרת ישראל במקצוע צפונית מורחית ולשכות פלהדרין אחורי לצד צפון ז' על ה' ופתוחה לחיל כנגד לשכת הגזית שבחיל לצפון, וז' על ד' לצד דרום היתה לשכת הגולה, ולדעת התפ"י שפלהדרין משוכה לחיל, א"כ נחלוק ג"כ את הי"ד אמות בשוה, ויהי' לשכת הגולה ז' על ז' ולשכת העי"ג על ז' ופתוחה למערב לחיל, ובמזרח לקודש, הג' לשכות האילו היו לצד צפון, כן הוא דעת הרמב"ם, והתויו"ט הביא רא' מיומא י"ט א' וכן הכריע התפ"י שם, פתח לשכת הגזית של סנהדרין היתה לצד מזרח בחיל.

(כג) עזרת ישראל, רחבה י"א אמה, וארכה כרוחב כל העזרה הוא קל"ה אמה, פ"ב מ"ז ונכלל באורך, כותלי העזרה והלשכות שבצדדין, מקימה רחוק מכותל הר הבית המזרחי ר"ג אמות ומכותל צפון קס"ז ומדרומי ר"ן, תויו"ט שם.

(כד) ראשי פספסין מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת כהנים לסי' שלא יכנסו שם ישראלים והיו תקועים בכותל צפון ודרום והרצפה היתה גבוה אמה מרצפת עז"י ועל"י היה הדוכן גבוה אמה וחצי וכו' ג' מעלות, שם מ"ז ועיין תפ"י שם סי' ס' בהגה"ה.

(כה) עזרת כהנים, רוחב י"א אמות באורך כל העזרה קל"ה אמות, שם, והלשכות והכותלים נמדדים עמה, והיתה גבוה מע"י אמה אחת, ועוד היה בנוי שם דוכן לברך את העם גבוה ג' מעלות של חצי חצי אמה, נמצא ע"כ גבוה מע"י שתי אמות ומחצה, שם, ועיין לקב"ס מ"ז בביאור המעלות.

(כו) לשכת הגולה, והוא בור של מים והגולה קבוע תמיד למעלה מהבור, ומשם יספיקו הכהנים מים לכל צרכיהם, והוא ז' על ד' לדעת התויו"ט, ולדעת התפ"י צריכה להיות ז' על ז' כמו שבארנו לעיל בס' כ"א, עומד אחורי לשכת הגזית שבקודש במקצוע ע"כ הפסק אמה אחת בינה ובין מקום הננסים כדלעיל בס' כ"א, שוה

(*) כי לפי כספא רבא זב"ה"ל לכימר לצד צפון ומאי במערבא לאו משום דתקובו נוסח למערב הלשכה ולמורחו של קודש

שוה עם כותל הרומי של לשכת הגזית.

כז) לשכת פלהדרין, והיא לשכת העין, וזו היא לשכת כהן גדול שמפרישין אותו שם לצורך יוה"כ, ושם היה דירתו כל ז' הימים האלו, עומדת ג"כ אחורי לשה"ג ואחורי לשכת הגולה לצד צפון ופתוחה לצפון לחיל לדעת התיו"ט, ולדעת התפ"י היתה פתוחה לחיל למערב ולקודש בלשה"ג, וכן משמע מיומא ריש דף י"א א' דאמרינן שם כל השערים לא הו' להם מוזהו חוץ משער נקנור שלפנים ממנו לשכת פלהדרין, ואם כי אינה פתוחה לקודש מה לו ולמוזהו בשביל לשכה זו כיון שאין דרך הילוכו ע"י שער נקנור, גדול הלשכה ז' על ה', או י"ג על ז' כמו שבארנו למעלה בס"י כ"ב, מקומה בעז"ב.

כח) לשכת עושה חביתין, שעושים שם חביתו כ"ג מחצה בבקר ומחצה בערב, עומד במקצוע דרומית מזרחית בע"י אצל לשכות העומדים שם כמו שנבאר אי"ה לקמן, ומצאנו לנו דיוק לזה ממתניתין דתמיד א' ג', דתנן אלו הולכין באבסדרה דרך המזרח ואלו באבסדרה דרך המערב כו' עד שמגיעין למקום בית עושי חביתין, ואם נאמר שלשכה זו היתה סמוכה אצל שער המזרחי וכמו שסידר התפ"י שם, צפון וחצי מזרח לכת אחת וצפון מערב דרום וחצי מזרח לשני, א"כ הלכו שניהם בדרך המזרח שוה, ולמה סידר לנו התנא ליחס צד מזרח לאחת יותר מן השני, ואם נאמר רק חולקין אתה לאשמעינן, ור"ל אלו הולכין בצפון לצד מערב, ואלו מזרח ומערב בעצמו לא בא לאשמעינן כלל, היה לו לתנא למימר אלו הולכין למזרח ואלו למערב, ומה לו דרך המזרח דקתני, דמשמע דרך ההולכת על פני המזרח והמערב, לאו משום דאילו הולכין כל המזרח ואילו כל המערב, לפי זה סדרנו לשכת עושי חביתין במקצוע צפונית מזרחית, וכת אחת הולכת כל המזרח ולא השני ולפיכך מיחס התנא מזרח למזרחית ומערב למערבית, ומשום לשנא דהו' לו דמדות א' ד' כבר בארנו לעיל בס"י כ"א, ומקום עמדו מסיים הגאון תפ"י מדות ה' ס"י י"ז בהג"ה וז"ל ונ"ל כו' משום דבאמת הו' תוך עובי חומת ע"י, וכן סדרנו לעיל ס"י כ"א, ולפי זה היתה העזרה ע"י בית רחבת ידים בלי הפסק שום לשכה באמצע בה, והיה רצון שנוכה לבא בתוכה בקרוב ככ"א.

כט) לשכת המלח, מדות ה' ג', לכל הנצרך ממנו בעזרה, היתה בעזרה במקצוע דרומית מזרחית רחוק מכותל הר הבית המזרחי ר"ג אמה, ומכותל דרומי רנ"ה אמה, ופתוחה לעזרה, פ"ה מ"ג, גדול לשכה זו וב' שאצלם לא נתפרש לנו דק אנחנו חלקנו אותם לפי סדר חילוק הב"א אמות, ז' לכל אחת ואחת וכן עשינו ברוחב ג"כ ז', אך משום שהשמיש לשכת בית הפרוה צריך מקום יותר מלשכת המלח והמדיחין, משום מליחת עורות קדשים, ע"כ חלקנו אותם על סדר זה לשכת המלח שאוצרים בה מלח רב תמיד, ז' על ז' כפי אשר חלקנו לעיל, ולשכת המדיחין שהיא רק להשמיש עוברת על איזה רגעים, ו' על ז', ואמה זו נוסף לבית הפרוה להרחיב את גבולה, ותהי' ז' על ח' פתח לשכת המלח הו' בקודש לצד צפון.

ל) לשכת בית הפרוה, שם, שם מולחין עורות קדשים, ועל גגה היתה בית טבילה לכ"ג כיוה"כ, עומדת סמוך ללשכת המלח משוך לצד מערב, והיתה פתוחה לחיל,

המודד

לצד דרום, תפ"י שם, וגגה היתה פתוחה ללשכת המדיחין הסמוכה לה כדלקמן סי' ל"א ובמסיבה ה' עולין עלו, ובתום יומא ל"א ד"ה וכולן מדייק שהית' מחילה, ועיין תפ"י מדות ה' סי' י"ז בהג"ה וסי' כ"ג בהג"ה, וגם אולי נתקדש גג זה לבית הטבילה כמו גג ההיכל להצניע כלים כתום' פסחים ד"ה לא נצרכה וכמו גג שושן לאותן ב' אמות גמרא שם, ארכה ורחבה בארנו לעיל בס"י כ"ג שהיתה ו' על ח'.

(ל"א) לשכת המדיחין שם ה' ג', שם מדיחין קרבי קדשים והיתה פתוחה לעזרה ופתוחה למערה להוציא הפרש, ומסיבה עולה ממנה לגג הפרוה, עומדת סמוך ללשכת הפרוה משוך לצד מערב, גודלה ו' על ו' כדלעיל בס"י כ"ג.

(ל"ב) שער המים, שם, עומד מול המזבח בצד דרום, תפ"א ד' סי' ל"ד, ואינו נפתח רק בחג הסוכות להכניס דרך שם מים לניסוך, והמעין היוצא מן קה"ק יוצא ג"כ דרך שער זה, והוא האמה שעוברת בעזרה, שם סוף פ"ב, תמורה ל"ד א' פסחים ס"ד א', ועל גגו ה' ב' לשכות א' לשכת בית אבטינס לרקח הקמורת, והיא היתה לצד מערב, והב' ה' בית טבילה לכ"ג ביה"כ שמיכל בה פעם ראשון, עיין תפ"י מדות ו' א' סי' ב', והיו פתוחים לחול, יומא י"ט א'.

(ל"ג) שער הבכורות, שם, שבו מכניסין הבכורות וכל הקדשים לשחטן בדרום, שם סוף פ"ב, עומד במרחק מעט משער המים לצד מערב, ובוודאי ה' מקומו נוכח התחלת בין האולם ולמזבח.

(ל"ד) שער הדלק, שם, שבו מכניסין עצים למערכה, עומד ג"כ במרחק מעט משער הבכורות לצד מערב, ונראה כיון שהשמישו לצורך המזבח בוודאי ה' מקומו ג"כ לבין האולם ולמזבח, ולא למעלה, והם כולם שערים גדולים ככל השערים.

(ל"ה) שער העליון, שם, למעלה משער הדלק סמוך למערב, וה' שער קטן, ונקרא עליון ע"ש שעומד בגובה ההר, תוי"ט שם ב' ו' ד"ה שער העליון, ששם הקרקע של עזרה שוה עם קרקע הר הבית, ועיין לקמן סי' מ"ה, ואין שער למעלה ממנו רמב"ם פ"ו ה"ה, ומכון ממש באמצע עזרה מכאן ומכאן, ולפיכך נקרא עליון, ולפי זה סדרנו רחבו ו' אמות שיהי' פמוצע ומכון בין שני הצדדים, ע"כ נראה שהי' מקומו כנגד אולם ההיכל שוה עם כותל מערבו של אולם שהוא רחוק מכותל מערבו של עזרה צ' אמות, וז' אמה רוחב השער, וצ' אמה רחוק מכותל מזרחי של עזרה הרי קפ"ו, ועיין לקמן סי' מ"א וסי' מ"ה.

(ל"ו) שני שערים קטנים מכותל מערבו של עזרה ולא ה' להם שם, מ' סי' פ' ב' / אחד משוך כלפי דרום והשני כלפי צפון, שלא יהיו נגד הקודש, וכאשר ידוע שהעזרה יכול בצדי ההיכל וקה"ק ל"ב אמה וחצי מכל צד עם עיובי כותלי העזרה, ע"כ, היו השערים באמצע שטח ההוא, והוא לערך מ"ו אמה רחוק מזוית צפוני וכן מדרומו

(ל"ז) שער הניצוץ, ולפנים מאותו שער ה' בולט תקרה ממעל השער ותחתיו אבסדרה ובה ה' מוקד גחלים כוערות תמיד לקיום האש בעזרה, עיין תפ"י מדות פ"א סי' ג' ובתמיד פ"א סי' ג', ועל האבסדרה ה' עלי' שבו עומד השומר פ"א מ"ה, והיתה פתוחה לחול, והוא השער שיצא בו יכני' בגלותו ספ"ב, מקום עמדו בצד צפון של עזרה נגד האולם לצד מערב לעומת שער העליון שבדרום,

לח) שער הקרבן, שבו מכניסין ק"ק ששחימתן בצפון, ובשנעמיד את מקומו כנגד שער הבכורות ששניהם משמשין דבר אחד, צר לנו המקום בין האולם ולמזבח לשער הקרבן ולביהמו"ק ושער נשים, ע"כ העמדנו אותו משוך חציו*) כנגד האולם וחציו בין האולם ולמזבח, ישאר לנו עוד י"ו אמות רוח לביהמו"ק ולשער נשים,

ל) ביהמו"ק היתה כיפה גדולה, חציו בקדש וחציו בחול, וביניהם פספסין לסימן, וב' שערים היו לו ככותל מזרחי כדמהרין אב"י תמיד כ"ו ב' כיון דגבי הדרי קיימי בו/ אחד לקודש ואחד לחול, ולפנים ככותלים היו אצטבאות איצטבא למעלה מאיצטבא, ושם ישנו הכהנים בחציו שבחול, ובאמצע הרצפה שבחול ה' מקום משומר למפתחות העזרה, וד' לשכות קמנות היו בד' פינות הבית כוללות מבחוץ, בחציו שבקודש קודש ובחציו שבחול חול ופתוחות לביהמו"ק, שבקודש מערבית דרומית לשכת מלאי קרבן אקצויי אקצויי כדמסקינן ביומא י"ז א/ (** דרומית מזרחית עושין ואופין בה לחם הפנים, והב' שבחול מזרחית צפונית שם יושב הממונה על החותמות ומוכר חותמות למי שצריך נסכים לאיזה מין שירצה ושם גנוו חשמונאים אבני המזבח ששקצום מלבי יון, ובמערבית צפונית ה' בית המוקד הקטן, ושם היה פתח ברצפה לירד בה למחילה שתחת הקודש ולבית כסא של כבוד ולבית הטבילה, (***) מ' פ"א מ"ו ותמיד פ"ג מ"ג, עומד סמוך לשער הקרבן כנגד בין האולם ולמזבח, כי שם ה' רוב עבודתה, ומן ה"ו אמות הנשאר לנו כדלע"ו סי' ל"ח יספיק לנו ג' אמות לשער הנשים כי קמן הוא, וי"ד הנשארים לביהמו"ק כרוחב לשה"ג שבקודש, שהכהנים היושבים והמפייסים בביהמו"ק תיו"ם תמיד א' ד"ה ורופק, יבואו בלשה"ג, ע"כ נראה שגודל אהרן להם, נמצא רחבו י"ד וארכו מסתבר שה' ל"ד אמה רחוק קצת לצד מערב מנגד המזבח, תפ"מ א' סי' מ"ג.

ב) שער הנשים, שבו נכנסים הנשים סמוך למזבח לעמוד על קרבנם מ' פ"ב מ"ו, ובפ"א מ"ה חשיב השלושה שערים שבצד צפון ולא חשיב שער נשים והשיר, ואם כי לפי תירוץ הרא"ש דהנא דמידות חשיב הגדולים שצריכין שימיה, שפיר מאי דלא חשיב הנשים והשיר, אבל תקשה למה לא חשיב בפ"ב מ"ו שער בית המוקד, והנאון תפ"י שם סי' ע"ח כתב ששער אחד הוא ופריך דלא מסתבר שיחדו דרך לנשים במקום שפרחי כהונה מתגוררים שם, והחליט שה' שער מיוחד וג"ל דליתא לקושיא דא, דהא בלא"ה ה' שם לשכת החותמות וה' צריכין לילך לשם ליקח חותמות, ואף לפי מה שהחליט שהיה שער מיוחד, למה לו שד' בצד מערב של ביהמו"ק ויקיפו הנשים בעזרה את ביהמו"ק בלכתן, ע"כ נראה לו שיש"נ ה' בכותל עזרה בצד מזרח של ביהמו"ק ופתח של ביהמו"ק ה' במזרחו אצל לשכת החותמות פתוח לחול כמו שכתבנו לעיל סי' ל"ט, וסליק כל הקושיא דהנא דתמיד דחשיב מקום שמירת הכהנים, חשיב ביהמו"ק בהדייהו, וכמדות פ"א דחשיב מקום כל השומרים

(*) לאו דוקא.
 (***) ופ"א דתלמודא שם כי הממונה המצויר להם לשכת הטלאים עומד בעזרה, והבא מצד דרום עזרה הוא בחוץ לביהמו"ק ויראה שהיא אקצויי מן הקרן ונראה לו שכצפונית מערבית עומדת אבל במדות מצויר את ביהמו"ק, והבא מצפון הוא בבית המוקד ויראה עמידתו נכון שברומית מערבית של ביהמו"ק עומדת וקרא לה גם דרומית מערבית.
 (***) ולהצד המוקדם במה"ט כמו מערבית דרומית הקדים מערב לרום, עשינו שם בלימתו.

המודד

השומרים ושער הנשים ביון התקוף לשער ביהמו"ק די בחד שומר, ופ"ב מ"ו
דחשיב הי"ג השתחואות לא השיב ביהמו"ק ביון שאינו פתוח נגד העזרה, ובשקלים
דחשיב גזברים לכולם פליגי כרבא, ובצירוף התקופים פליגי, וכן שער העליון והשיר
ושערי המערבים, ואנחנו כאשר סדרנו כל שער ושער נגד מקום השמישו, נמצא ש"ג
אצל ביהמו"ק לצד מזרח רוחב ג' אמות אמה אחת נגד המזבח כדי שיראה הפתח
להשתחואה, והשערים יהי' מכוונים זה לעומת זה, יעיין מנחת ביכורים תוספתא
יומא פ"א ג' שהביא התוספתא דטהרות ומוכח משם שאין צריך שיהיה מכוונים
דוקא אלא בעומד ורואה סני, ומדברי התוספתא זו אנו מוכיחים ג"כ שאין צריך
שהיה' כל רוחב השערים מכוונים וכ"ז אלא אפי' מעט דיו, מדמשנה ר"י מלשנא
דת"ק, ור"י ס"ל בתוספתא דטהרות פ"ז דצריך להיות עומד ורואה, ובעומד ורואה
אין שייך מכוון שפיר, וגם צריכין אנו שלא יהי' דבר מפסיק ביניהם.

(מא) שער השיר, שם, שבו מכניסים הכלי שיר בעזרה, עומד בנגד בית
המטבחים, פירש הרא"ש סוף פ"ב ד"ה שער השיר, ומה שהביא שם רביה מסוף
תמיד שעמדו על שולחן החלבים ותקעו, לא זכיתי להביא, הרי בית המטבחים הי'
בצפוני של מזבח ושולחן החלבים בקרן מזרחית דרומית.

וסדר השערים הוצגנו ע"פ הכללים האלו, (א) להעמיד כל שער ושער נגד
מקום השמישו כתפ"י מ' ב' ס' ו' גבי לשכות החיצונית, ע"ש, (ב) שלא להעמיד
אותם נגד ההיכל שהתיר התשמיש שם הוא רק ע"י הדחק כמו הישראלים ברגלים
שהעזרה מלאה יכולים לבא שם, וימא כ"א א', וכפי' רש"י שם מחמת דוחקם,
(ג) שיהי' זה לעומת זה כלשנא דמתניתין מדות סוף פ"ב, (ד) שיהי' עומד בצד זה
ורואה נכנס ויוצא בצד שני בתוספתא שם, (ה) שיהי' שער העליון מכוון ממש באמצע
העזרה, כמו שבארתי לעיל בס' ל"ה.

(מב) מן כותל העזרה צפוני עד הנספין הי' ח' אמות רוח, מ' פ"ה מ"ב, ומשם
מתחיל מקום הנספין, הנספין היו עומדים ד' שורות של ב' ב', מצפון לדרום, מחזיקים
י"ב אמות וחצי לפי חשבון המורה, שם, עיין תויו"ט ותפ"י ס' מ"ו, ורש"י ז"ל ביומא
מ"ו ב' ד"ה רובא דמזבח סבר דהמורה לא הי' אלא י' אמות וחצי יע"ש, הב' עמודים
היו רחוקים זה מזה, ולעת הצורך יקחו א' או ב' שולחנות מן השולחנות המבוארים
לקמן ס' מ"ג ויעמדו בין העמודים, תפ"י בקונט' צוביהמ"ק ס' מ"ד, נמצא ב' העמודים
רחוקים זה מזה לערך ב' אמות ועוד, משום דאמתא באמתא לא קאי, אמה לעובי העמוד
מזה ואמה לזה, נמצא מחזקת ממזרח למערב ד' אמות ועוד, אבל לפי דעת הגר"א ז"ל
במדות שם בהג"ה ד"ה מן השולחנות נראה כי ד' עמודים עמדו באורך מזרח ומערב
וב' ברוחב צפון ודרום ושורה אחת מאורך שולחנות אלו עמדו בין הנספין אחד בין
ננס לננס וד' שולחנות הנשארים עמדו על מקום השולחנות כנגד ד' העמודים והיו
רחוקים מן הטבעות ד' ומן הנספים ג' ולשנא דמתני' אתיא שפיר בלי שום דוחק כלל,
ולפירושו צריכין אנו לומר שהי' אורך כל הנספים ממזרח למערב י' אמות ד' לעובי
הנספין וג' העסקים ו' אמות כי ימעט להם רוח אמה אחת להכניס בהמה בין עמוד
לעמוד, ע"כ עמדנו רוח ביניהם ב' אמו', רחבם מצפון לדרום יבואר לקמן אי"ה בס' מ"ה.

נג) בין הננסין ולשולחנות ומקום השולחנות ובין השולחנות ולטבעות ה' הכל ח' אמות מצפון לדרום, וסדר עמידת השולחנות הביא רש"י ז"ל יומא ט"ז ב' ד"ה רובא דמוזב מתני' דשקלים שהי' ח' שולחנות והיו עומדים ד' בראש ד' כזה ⋮⋮⋮⋮ משמע שהיו עומדים ב' ברוחב מורה ומערב, וד' לאורך צפון ודרום, ואם הי' הפסק בין ד' לד' משמע מלשון מתני', ד' וא"ו בראש ד' וא"ו העומדים כנגדם, נמצא שהי' הפסק איזה אמות לתשיש ביניהם, נמצא שאוכלות השולחנות כ' אמות מרח ומערב וד' אמות צפון ודרום, אבל לפי דעת הגר"א ז"ל שהבאנו לעיל סי' מ"ב הי' עומדים ד' השולחנות באורך מורה ומערב ומחויקים י' אמות באורך הננסין, ד' אמות הי' רוח בין הטבעות לשולחנות וג' בין שולחן לננס וכן הצננו אותם כי לשנא דמתני' דמדות שם אתיא הכי שפיר, ומתני' דשקלים לא קפיד שם תנא אהפסק דננסין כי רק חושבנא אתא לאשמעינן, ונ"ל דלהכי לא חשיב במתני' מקום השולחנות א' ומן השולחנות לננסין ג' למימד דיכול לקרב השולחן אצל הננסין כפי צורכו אך לא ירחק יותר מד', וכל הד' אמות הללו היו לצורך השולחנות ולא נקרא בין, וגם לא קרא מקום, מפני שהי' שם בין כשעמדו כסדרן, ובתמיד ג' סי' ל"א הביא הגאון הפ"י שהי' מוקף מחיצה ושער כי זהו בית המטבחים, ולא מסיק הכי יענין שם.

נד) מקום הטבעות, כ"ד אמה מצפון לדרום, פ"ה מ"ב, והיו ד' שורות ממזרח למערב, וכל שורה של ו' טבעות מצפון לדרום, נמצא הרוח שבין טבעות לטבעות עם הטבעות ד' אמות וחצי וחומש, והד' שורות עם ג' רוחים ממזרח למערב יחויקו לערך ט"ז אמות לפי חשבון, כי ג' פעמים ד' וחצי וחומש יעלה י"ד עם $\frac{1}{10}$ נוסף לזה עוד לערך חצי אמה או יותר לרוחב הטבעות האחרון יעלה לערך ט"ז אמה, ואולי הי' רחבו ט"ז שלימים כי זה מכוון, ב' שלישים מהאורך, ויעלה ג"כ למספר ח' בדלקסן סי' מ"ה.

נה) מן הטבעות למוזב ח' אמות, שם, המוזב והכבש ס"ב אמות, שם, ובין הכבש לכותל י"ב וחצי, מדויק מן והמותר כדלעיל סי' מ"ב ותויו"ט ותפ"י שם, אבל מקום עובי כותל העורה לא הובא כאן בחשבון ואין מקום להם, ובוודאי נבלעו בין הסתומים, והוא בין הכבש לכותל ומקום הננסין, כי ירבה להם המקום, ולפי זה דיקנו איזה דיוקים בחשבון מתניתין, א' מצאנו בסדרא זו שהכל עולה למספר ח' * והוא, ח' בין הננסין לכותל, מקום השולחנות ובין ח', ג' פעמים ח' כ"ד לטבעות, וכן ברוחב כמו שכתבנו לעיל ססי' מ"ד, ח' בין הטבעות למוזב, ד פעמים ח' ל"ב המוזב, וכן הכבש, ב' פעמים ח' ט"ז רוחב הכבש, הננסין ח', השולחנות ח', הטבעות מתחלקין לח', גובה המוזב באמת בנין ח', כנחות צ"ח א' ב' למה לא ביאר השולחנות בפ"ע ובין השולחנות בפני עצמן כמו שביאר הכל, ג' המוזב והכבש יעלו לו למספר ס"ב, הרי האלכסון של הכבש ממעט ברציפה יותר מאמה לפי חשבון אלכסונה, כי אין לומר שהי' תחתיו ביסודו ל"ב דא"כ כשעומד אצל הסוכב יחויק הכל ס"ג אמות, וכן כתב הפ"י שם סי' י"א שג"כ הי' שפועו ל"ב אמה, ד' למה

סתם

(*) וכן הוא בכרכות ז' א' וכמה רנע אחד משמונה אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה, ובתנאים הגאון ר' ישעי' פיק ז"ל שם כתב שכנין פסוקי התורה עולה למספר ח'.

המודד

סתם בין הכבש לכותל כיון שפי' בין הננסין לכותל, (ה) למה לנו לבין הכבש לכותל יותר מבין הננסין לכותל הלא לכבש יבואו באברים חתוכים וניחא תשמישו לא בן אצל הננסין יטפלו בבהמה שלימה וקשה תשמישו ואעפ"כ לא היה רק ח' אמה, (ו) למה יצאו בין הכבש לכותל ומקום הננסין ממספר ח' האמור לעיל, (ז) למה סתם העיקר זה הננסין ופי' הטפל בין הננסין, (ח) למה לא סתם השולחנות ובין או בין טבעות למוכת, (ט) איו כותלי העזרה, ע"כ נראה לי להוציא מדיוקא דמתניתין שני דברים והם כותלי העזרה אשר הבליעם בין הסתומים, ומספר ח' חביבא לו להורות כמה הם הסתומים וכי גם הם היו ח', וזהו סדרא דמתני', התחיל התנא מוצפון בין הכותל לננסין ופי' בהתחלתו, ותוקף סתם הננסין, ואחר כך המשיך בשולחנות ובין לבל לנתקם לדיוקא דמספר ח' ולהורות על הננסין תיכף, וסתם בין הכבש לכותל ולא בין הטבעות למוכת לצרף אלכסונה של כבש הסמוך לו, וישאר לנו י' אמות לכותלי העזרה, והאי ועוד הנותר לנו הי' מעט הפסק בין הכבש למוכת וגם גובה היסוד הי' באמה בת ה' טפחים כמתני' דכלים י"ז י' ומחוקת ברצפה מעט יותר ואתיא דיוקא דמתני' הכל על נכון, ועיין לקמן סי' ס"ה שהבאתי שם כמה ראיות שכותלי העזרה נכללים במדת העזרה לבד כותל המזרחי, ועיקר הסתימה הוא בשביל כותלי העזרה שלא נתפרשו בשום מקום במתניתין, נמצא לפי זה הי' הננסין ובין הכבש לכותל ח' ח' ועוביי כותלי העזרה ה' ה' ככותלי האולם, ויחשב וימצא החשבון נכון, וזהו דברי חכמים וחידותם שגילו להורות על הסתום.

מו) בין האולם ולמוכת, מקום פנוי רוחב כ"ב אמה באורך כל העזרה, מדות ה' א', וי"ב מעלות הי' שם וסדרן מבואר במדות ג' ו', משוך כלפי דרום עומד שם הכיור.

ועתה כאשר עברנו את כל המעלות הנמצאים בהר ובבית, ההכרח עלינו לבאר איך היו כל המעלות וגובה ההר בצדי צפונית ודרומית וכן במערב, והנה במעלות הראשונות העולות מחיל לע"נ הכריע התפי' בקו' ציבה"מ ק"ס ח' שהי' סביב העזרה מד' רוחותי', נמצא המעלה הי"ב סמוך לכותל העזרה בכל צדדי', ולפי זה צריכין אנו לומר כי ז' אמות וחצי גבהו של ע"י מע"נ הי' רק בפנים בצד מזרח אבל בחיל בצדי צפון ודרום לא הי' נגד ע"י גובה כ"כ כמו נגד ע"י, משום כי אין מקום להעמיד עוד מעלות מהחיל לרצפת עזרה כיון שמעלה הי"ב של החיל סמוכה לכותל, ורצפת העזרה גובה ממעלות החיל ז' אמות וחצי, אף כי כנגד השערים לא הי' מעלות לחיל מפני מעלות הפתחים, אבל מ"מ תקצר יד החיל להכיל בקרבו ט"ז מעלות גובה העזרה וי"ב מעלות דידיה הרי ב"ז מעלות וצריך לזה י"ג אמות וחצי, וברחבו אין כי אם י' אמות, נמצא יוצא ג' אמות וחצי בהה"ב חוץ לחיל, ועוד היאומן כי הי' לשה"ג שבחיל נמוך מחציה שבקודש ז' אמות וחצי וכן ביהמו"ק, ע"כ מוכרחים אנו לומר כי נגד התחלת ע"י בחוץ הי' ההר עם מעלות החיל הולכים ומשפעים למעלה לצד מערב עד שער העליון העומד על ראש ההר, כפי' התו"ט ב' ו' ד"ה שער העליון (*).

ומכוון

(* וקצת ראי' לזה מצאתי בצורת הבית להנאן; תויו"ט הוכח בתכנית וצורת הבית להנאן מלבי"ם י"ל סי' ד', אבל רעתו אינו כן.

ומכון ג"כ באמצע כותל העזרה כדלעיל סי' ל"ה, ונמצא השיפוע הולך מדויק עד אמצעו של עזרה, ושטח אלכסונה באורך צ' אמות רום ח' ומחצה, והוא ז' וחצי של ע"י הנבזה מע"ג, ואמה מע"כ הנבזה מע"ג, יעלה לכל שטח עשרה אמות אורך, רום אמה אחת פחות $\frac{1}{2}$, וכנגד שער העליון הי' שוה עם רצפת העזרה, ומשם לצד מערב הולך ג"כ ומשפע ויורד לפי חשבון זה עד סוף כותל מערבי של עזרה, נמצא פתח הפרווה שהיתה רחוקה מכותל מזרחי של עזרה רק ט' או י' אמות נתמעט גובה לערך אמה אחת, ולא יספיק רוחב החיל למעלותי, מוכרחים אנו לומר שהי' מעלותי לצד מזרח, אבל שער המים שהיה רחוק מן הזוית ל"ג אמות ונתמעט הגובה יותר משלוש אמה יכיל החיל למעלותי ברחבו, אם סף הפתח יהי' לה ג"כ מעלה, ושער הבכורות הי' רחוק ג"ד אמה ונתמעט גובה יותר מדה' אמות ואוכל מעלותיו בחיל רק ט' אמות וחצי אפילו אם לא יהיה הסף במעלותיו, ושער הדלק שהי' רחוק ס"ו אמה נתמעט לערך עד ו' אמות וחצי ואוכלות מעלותי בחיל מעט יותר מח' אמות ושער העליון היה שוה עם קרקע החיל, וכן לצד צפון היה שער הניצוץ שוה עם קרקע החיל, והשאר עולות לפי חשבון זה, ושער השיר ולשכת פלהרין היו מעלותיהם לצד מערב, ולשה"ג שבחיל היה גבוה שוה עם חציה שבקודש, ואולי היה תחתיו איזה לשכות ונס פתח מלשכת השיר שתחת העזרה לכנס משם לשער השיר, ומעלות לשה"ג הי' למזרח, ואף כי נוכל לומר שהיה מעלות בעובי הכותל במקום הפתחים והשערים, ואז אין אנו צריכין לכל השיפוע הזה והיו כלים כל המעלות כנגד ע"כ ט' אמות וחצי בחיל ונגד ע"י עד ח' אמה וחצי, אבל אין נראה לעשות מגרעות בכותל, ועוד כי נגד שער המים פכפכים הי' המקום צר והתמישו רב ולא יתכן לעשות מעלות שוה עם כותל הפנימי בכדי שלא יסתכנו הכהנים, ועוד כי אז יהיו השערים גבהם יותר מכחין, אבל לפי שיפוע של ההר ידויק הרק הטיב, ועתה נבאר אי"ה הי"ב מעלות שבין האולם ולמזבח, הנה הרמב"ם בבחירה פ"ז ה"ד כתב ומהלך כל עזרת הכהנים והמזבח ובין האולם ולמזבח בשוה ועולה משם לאולם בי"ב מעלות, משמע שכל בין האולם ולמזבח הי' שוה רק נגד הפתח היו המעלות לעלות לאולם וכן הוא דעת הגר"א ז"ל במדות פ"ד מ"ז ד"ה האומם כו' וז"ל ולפני פתח האולם היו י"ב מעלות אבל בצדדים לא היה מעלות רק כמין כותל גבוה כו', אבל הגאון תיו"ט כיומא פ"ג מ"ז ד"ה בן קטין מפרש קשיית הכף נחת וקאמר שאין מקום פנוי לכיור אלא ג' אמות והוא הרובדים משמע דס"ל דהמעלות היו בכל רוחב האולם, וכן הגאון תפ"י ז"ל מדות ג' ו' סי' ס"א בהגה"ה כתב דהמעלות היו בכל רוחב האולם מכחין מצפון לדרום, והביא ראיה לדבריו מדמוכיר התנא המעלות ועדיין לא הוכיר מפתח האולם, אבל לפום ריהמא אין זו ראי' דהא במתני' שם הביא התנא הכיור שלפי שיטתם הי' בתוך המעלות והרי עדיין לא הוכיר התנא מהמעלות כלום ע"כ ראינו לצייר המעלות לפי שיטת הרמב"ם והגר"א ז"ל, ועוד כי בין האולם ולמזבח הוא מקום הילוך הכהנים ועמידת על הקרבן ותיכף לטמיכה שחיטה ומה לנו להמעלות בצדדים, ואם משום ברכת כהנים הרי היו רק י"ג העוסקים בתמיד וה' שהכלים בידם כתמיד ז' ב', ואף בחג שיש

המודד

שיש פרים ואילים כיומא ספ"ב יספיק להם ג"כ הי"ב מעלות הללו.

ולבאר מקום העמדת הממרס והנחת המחטה על המעלות האלו דיומא פ"ד מ"ג, נראה לי דאליבא דכ"ע הי' נגד הפתח * אע"ג דלפי שיטת התו"ט ותפ"י יהי' ממעט בהילוכו אם יניח המחטה על הרובד העליון בהתחלת המעלות, משיניחנה על הרובד הנ"ל כנגד הפתח אפי' אם ילך באלכסונה של מעלות, ** אבל הוא מפוס במשאו שיהי' צריך אח"כ לשאת המחטה בידו האחת והקמורת בשניה כ"ה אמות יתרים כל אורך הרובד כנגד האולם עד הפתח, ולמעט במשא מצינו במתני' שם כמה דברים, אבל לא מצינו שממעט בהילוכו.

ובדבר מעלות ע"כ מחולק רש"י ז"ל ותוס' ישנים כיומא מ"ז א' דאמרינן שם ראב"י אומר מעלה היה שם וגבוה אמה ודוכן נתון עליה ובו ג' מעלות, ופי' רש"י שם ראית ליה מעלה יתירה וגבה קרקע ההיכל כ' אמה וחצי, נמצא לפירושו לא היה גובה הג' מעלות של הדוכן שוה עם רצפת עורת, אלא הדוכן היה גבוה אמה וחצי והוא בנוי בפני עצמו, וכן תנן בערכין ג' ו' ראב"י אומר בו' אלא בארץ הי' עומדים וראשיהם מבין רגלי הלויים, (ואולי לא הי' ארכו כרוחב כל העורה, בכדי שיכולין לכנס דרך שם להעורה הפנימית), אבל התוס' ישנים שם מדקדק סוף לשנא דמתני' מ' ב' ו' נמצאת ע"כ גבוה מע"י שהי אמות ומחצה, נמצא שהדוכן הי' שוה עם רצפת העורה ואיכסי לה פתחא ב' אמות וקשה לי' על פירש"י ז"ל וכתב שלא דק בחושבנא, אבל לא זכיתי להבין קושיותו כלל, כי מה לנו לדוכן דלעולם פתח ההיכל אינה גבוה מן הדוכן רק ד' אמות ומחצה, ומדברי מתניתין נמצא ע"כ גבוה מע"י ב' ומחצה הוא רק על גובה כותל המפסיק בין ע"י לע"כ אבל הרצפה היתה נמוכה אמה וחצי מן הדוכן ודברי רש"י ז"ל מדייקין וברורין גם עפ"י מתניתין דמדות שם, ומעלות הדוכן הי' לצד המזבחה, וזה צריכין אנו לבאר כי לפי דברי התו"ט שהיה רצפת העורה שוה עם הדוכן נמצא סתמא דתלמודא יומא שם דלא אליבא דארב"י סבירא להו כוליהו דלא הי' דוכן כלל, דאל"כ למה ליה לרב אדא בר אבהו שם לתרין הא מני רבי יהודא היא כו' והמזבחה איכסא לה לפיתחא, היה לי' לומר שרצפת עורה שוה עם הדוכן ואיכסא לה אמה, ואתיא אליבא דכ"ע, אלא לאו דס"ל דלא הי' דוכן כלל, והא דאמרינן בקדושין ע"א א' א"ר טרפון פעם אחת עליתי אחר

אחי

(*) לענין הממרס. כיון דמקים השזיטה והקבלה הוא בטבעות אף דנשחט על טבעת שני' של צפונת מערבית כחמיר ד' א' שהי' רחוק מעט כנגד הפתח אבל יכול לילך באלכסון מעט בריצה שוה עם נגד הפתח וליתן שם לכמרס על הרובד התחתון כדמסקינן שם בגמרא תני של היכל, ואי משום שפורשין מבין האולם ולמזבחה בשעת הקטרה הא מסקינן בגמ' שם דבהקטרה דהיכל פורשין אבל לא בהקטרה דלפני ולפנים, ולא ביצי הכמרס הרהקה, ועיין עוד חיספת י"ב ד"ה אמר ר"י.

(**) וזה חשונה, מקום הנחת המחטה הי' על רובד העליון ואם יניח אותה בהתחלת המעלות צריך לילך ג' פעמים את רוחב המעלות עד הרובד הרביעי כל פעם י"ח אמה ואח"כ אורך הרובד כ"ה אמה עד פתח האולם ועולה הכל תשעה ושבעים אמה, ואם יניחנה נגד הפתח צריך לילך ג' פעמים, ואפילו אם ילך באלכסונה של מעלות יעלה לנו לערך שבעה וחששים אמה שיהיו האלכסון של ג"ס י"ח על כ"ה, ואם הי' הילוכו אצל מערביו של מזבחה אזי עולה יותר ויותר.

אחי אמי לדוכן, הוא על מעלות האולם — וגם צריכין אנו לומר כי האמה זו לא היתה מעלה אחת, דא"כ הא דהנן מ' ב' ג' כל המעלות כו' חוץ משל אולם שהי' שילחה אמה, הי' צריך ג"כ לומר חוץ משל עז"כ שהי' גבוה אמה, אלא לאו שבצדדין. הי' מעלות לעלות לע"כ והיו גבוהין חצי אמה ככל המעלות, ובאורך כל העזרה הי' האמה והרוכב בלא מעלה, וכאשר עברנו את המעלות בעז"ה ההכרח עלינו לבאר קצת את דבר האומם אעפ"י שאין כאן מקומו כי לא באנו עדיין לבאר את גובה הבית כי אם ארכו ורחבו לפי מדידת הקרקע, אך משום גובה ההיכל מן העזרה ובאיזה מקום מן הצדדים התחיל הגובה, צריכין אנו לידע דבר האומם ותמונתו ועל פיו יוגר לנו את דברינו.

האומם הוא יסוד לבית, גבוה ו' אמות והי' כולה אומם, כי בפנים הי' גבוהו של הר, ובחוץ בנו סביב באבני גזית כל ימימי ההר, והי' ג"כ יסוד לאולם ולהיכל, וכצר מורחו כנגד פתח האולם הי' הי"ב מעלות המבוארים לעיל, ובו נחלקו רש"י והרמב"ם ז"ל הביאים התויו"ט מ' ד' ג' ד"ה ובקרבן מורחית צפנית, וז"ל וכתב שבקרבן מורחית צפנית בתא שבדרימא האמצעי וכו' אלמא דס"ל להרמב"ם ז"ל שהאומם הי' רק תחת ההיכל והאולם, ולא תחת התאים והמסיבה, וא"כ הי' רק באמצע האולם אשר כנגד ההיכל והוא רוחב ל"ב אמות, אבל בצדדו האולם העורפים על ההיכל לא הי' שם אומם, וצריך להיות שם מעלות לירד לחצי אולם צפוני ודרומי, וזה נראה לנו לדוחק, ע"כ הוכרחנו כי לפי שיטתו הי' צורת האומם כמו קמץ והוא ע' אמה ככל אורך האולם, ול"ב ברוחב ההיכל וכל ארכו ס"ז אמה, נמצא בית החליפות והתאים התחתונים שוים עם רצפת העזרה ונמוכים מרצפת האולם ו' אמה, והי' ג"כ מעלות בבית החליפות לעלות ממנו לאולם, ולתאים הי' דרך כניסתם מן האולם לדרימא האמצעי, אבל רש"י ז"ל שהביא שם שהכניסה מן האולם לתאים הי' לתא הראשון שבצר צפון והוא התחתונה, א"כ הי' ג"כ האומם תחתיהם ותחת המסיבה, נמצא לפירושו התאים והמסיבה ובית הירדת המים וכותליהם בנובה שוה עם רצפת האולם וההיכל, ובית החליפות נמיד מהם והאומם הי' מרובע, ונ"ל כי גם דעת הגר"א ז"ל שהביאנו לעיל היא כשיטת רש"י ז"ל, והי' יצילינו משגיאות,

בוהל

(שייך לססי' מ"ד) ומכיון רחבו כחצי של מובת, ולפי"ז אם נבא להורוה מהם על הננסין היו הננסין רחבין ח' כחצי של רוחב הטבעות. ואם כי ימצע אמה הפסק בין עמוד לעמוד כססי' ט"ב, אולי הכניסו הבמה כרוח שבין צפון לדרום — וכן סדרנו בהצנור,

(לססי' כ"ה) ודרשה דרב יוסף זבחים ס"ב א' א"א מרויק לפי השבון זה, דאמר שם קרא אשכחו ודרש, זה הוא בית כו' כי בית מה בית ס' אף מוכח ס', וכמה צריכין אנו להוספה זו כ"ח אמות, וכל בין עולה מרויק כ"ח, והוא ח' בין הכבש לכותל, ח' בין הטבעות למובת, ד' בין הטבעות לשולחנות, וח' בין הננסין לכותל, ואולי זהו כוונת רש"י שם ד"ה אחר העיר שכתב שיש לו מקום להוסיף עד ס' דמשמע שלא היו יורעים אם יש מקום על ס' אבל יותר בוודאי אין שם, וכללא דמלתא דהכתלים נכללו בסתימים והוספת המובת מכין, אך לשיטת רש"י ז"ל יומא ט"ו ב' דהמות הי' רק כ"א אמות וליתא לכללא דא, כי אם למעט בדבר אחר ולהוסיף על המובת, ומסתברא דמבנין לא יפחותו כי אם ממקום השולחנות.

המודד

מז) כותל אולם הבית, מכחין ארכו מצפון לדרום מאה אמה, ועובי החומה ה' אמת סדוה פ"ד ז' עומד באמצע העזרה משוך מן שני הכתלים י"ז אמות וחצי מכל צד.

מח) פתח האולם רחבו כ' אמה ונכהי מ', ולא הי' לו דלתות רק פרוכת מצויר תלוי בפתח, וה' אמלהראוה קבועה ממעל לפתח, שם פ"ג מ"ח.

ממ) האולם בפנים, ארכו מצפון לדרום ע' אמה כרוחב ההיכל ותאיו מכחין, וממורח למערב הי' רחבו סכפנים י"א אמה, שם פ"ד מ"ז. ובשני צדו האולם היו שתי לשכות המבוארים לקמן.

נ) ביה החליפות, עומדים בשני צדו האולם רוחב כל לשכה ממורח למערב כרוחב האולם י"א אמות, וארכם מצפון לדרום מ"ו אמה, וסביני כל המשמורים מונחים שם, פ"ד מ"ז, ופתוחות פתח אחד לאולם, ואחד בקרן וזיה הנכנסה בעזרה, כרסמקינ בזבחים נ"ה ב' שהי' חצי הפתח בכותל צפון וחצי במערב וכן בשני' דרום ומערב, גבוה ח' אמות ורחבו אינה מבואר, אך בקונט' צביהמ"ק סי' ס"ד גבי לול מדויק הנאון הפ"י ז"ל כיון דלהכשיר בא מסתמא הי' רחבו * ד', והכא נמי כיון דלהכשיר נעשו היו ד', או כיון שמשמשים כניסה ויציאה אינם צריכין ד', כהוס' זבחים שם ד"ה שנים לפרבר, ובענין ציור הפהחים האלו ראיתי בציורים שעולים כותלי החליפות חד, כדי שיעלה רוחב הפתח לצד חוץ כמו לצד פנים, אבל אין נראה לי כי או איכסי לה הפתח, ויעלה כותל צפוני כנגד מערבי וכן דרומי כנגד מערבי לפי החשבון לערך ב' אמות, ע"כ הי' נראה לומר כי הי' כותלי מווזות הפתח שוים, ורחבם ד' הי' לצד פנים. אבל לצד חוץ הי' רחב יותר, ואז יהי' לערך ג' אמות רוח שיכול לראות שם האולם ופתח ההיכל, ואף כי למאן דאמר שקדושת אולם והיכל אחד הוא בזבחים י"א א' די בראית אולם, כהוס' שם נ"ה ד"ה שנים. אבל אגן אליבי' רב"ע אמרין מילהא דא, ועיין יומא מ"ד ב' דמסקינן רב' קדושות הן.

נא) כותל ההיכל, עובו שש אמות, מ' ד' ז', ארכו במורח כרוחב ההיכל וכותליו ותאיו, ועוד, ס"ה ע' אמה והיו מקיף כל ההיכל וק"ק, ארכו ממורח למערב ע"ג אמה, אורך כותל המערבי מצפון לדרום ל"ב אמה,

נב) פתח ההיכל, הוא הנקרא שער הגדול, גבהו כ' ורחבו י', ור' דלתות היו לו שתיים בפנים ושתיים בחוץ, שם ג' ח', ור' א',

נג) ב' פהחים קטנים היו בצדו של שער הגדול שמהם נכנסים לתאים ולפהוח דלתי ההיכל, שם ד' ג', וכמדרסה שהיו עומדים נגד התאים כמבואר לעיל סי' כ"א שהיו רחוקים יותר מ"ג אמות משער ההיכל עי"ש, בהפתח של דרום לא נכנס אדם מעולם, שם פ"ד מ"ב,

נד) שני פשפשין בכותלי צפון ודרום של ההיכל שנכנסין מן התא להיכל, שם ד' ב', ובשל דרום לא נכנס אדם בו מעולם,

ההיכל

נה) ההיכל ארצו מ' ורחבו כ', שם, ונכהו מבפנים מ' אמה ומבחוץ ק' אמה שם פ"ד מ"ו,

נו) אמה מרקסין המפסקת בין ההיכל ובין קוה"ק, בבית ראשון הי' כותל עוביו אמה ברוחב כל ההיכל, ובבית שני היו שני פרוכת עזבין טפח וביניהן אמה רוח, אחר פירופה מן הצפון ואחר מן הדרום ודרך שם יכנס הכ"ג ביה"כ להקמיר הקמורה בקוה"ק, ספ"ד,

נז) ק"ק הי' רוחב חללו עשרים על עשרים, וגבוה מ' אמה,

נח) ל"ח האים היו מקיפין את ההיכל, וקה"ק מנ' רוחות, והיו תחתיים שניים ושלישים, רוחב התחתונים ה' אמות השניים ו' והשלישים ז', וארכן לערך י"ד אמה, עם הבזילים המפסיקים ביניהם, מלבד שנים העליונים שבצד מערב שהי' ארכן כ"ב אמה וחצי עם הכיתל המפסיק ביניהם, והי' להם פתחים לכנס מן ההא לחבירו העומר בצדו ולהא שעל גביו, והתאים הראשונים שאצל האולם הי' להם ג"כ פתח להיכל, ושל מורחית צפונית הי' לו ג"כ פתח למסיבה, שם, וסדרן הי' על הי' לצד צפון הרי מ"ו, יכן לדרום, ובמערב ג' על ג' וב' על גבוהן הרי ל"ח, פ"ד מ"ג,

נט) באחד מתאי המערבי הי' לול גבוה ח' ובחים ג"ה ב', פתוח לקוה"ק, תוס' שם ד"ה שנים מדהקשא והא איבא שני פרוכת, כדי להכשיר ג"כ צד מערב לאכילה ק"ק ולשחיטה ק' קלים, והנה הנאון תפ"י בקונט' ציביהמ"ק סי' ס"ד מספק ברחבו של לול זה ומסתברא לי' שהי' רוחב ד', סכלל דבגובה פשימא לי' שחי' ח' ובנידאי מלישנא ררב גסיר לה מדאמר גבוה ח' אמות ומדת כל השערים מסייעתו שהי' רחבן חצי' מארכן, אבל תקשה חדא דמה מספקא לי' ברוחב הלול יתב' מברוחב פתחי בית החליפות, ועוד א"כ הי' גובהו כגובה פשפשין דבית החליפות ולמה קרא אותו לול, ועוד הא אמר בפירושו לול קטן ואי הי' ח' אין זה קטן דתא טצינו פשפשין שהיו גבוהין ח', ועוד דבתוס' שם ד"ה שנים כהג"ח חילק בהריא דבבית החליפות היו פתחים אבל לפרבר חלון קטן ומדמה אותו שם לנקב קטן וגם רש"י ז"ל בנימין נ"ד ב' ד"ה ה"ג דלמא דחוי כפשפש מפרש לול קטן הי' כו' וגם אין נראה שיהי' התא פרוץ במילואו, וגם עוד בשם לול נקרא, ואף כי לפי פי' ה"ר י"קב מאורליניש בתוס' שם ד"ה שני דמפרש פשפש דהנוקין היינו דרך לול משמע דלול נמי איקרא פשפש וניכל לומר שהי' ג"כ ח', אבל אין סוכרחים לזה דבשביל שקראו לשם פשפש הי' גדול כמיהו כיון דאמר רב קטן, ע"כ נראה לו לומר דהא דאמר רב גבוה ח' אמות היינו מרצפת עורה שזה ב' אמות מרצפת קוה"ק ונובה ורוחב הלול לא אמר כלל, *) ומובא קמ"ל כשביל שלא יזונו עיניהם מבנין קוה"ק, ומסתמא לא הי' ג"כ כנגד הארץ,

ולפי ביאור דברי אלו אתיא בין לשימא רש"י ז"ל שהתא התהתון הי' שזה עם

*) יעיי' סוכה מ"ט א' רש"י ד"ה לול וד"ה בון, ומשם נובל להוכיח דלול קטן משמע פתח מאכה, וגם סקוס שהי' אמה פי' לנו החנא בהריא ומקום הי' שם אמה על אמה כפי מרות א' מ' וג' ג'.

המודר

עם רצפת האולם וחהיכל וקוה"ק, ולפי דעתו יכול להיות גובה התא כפנים ח' אמות מלבד התקרה עיין בח"ש סי' כ"ד והי' הלול בתא התחתון גביה ב' אמות מרצפת התא, ובין לדעת הרמב"ם ז"ל דסברה דהתא הראשון הי' שוה עם רצפת העזרה והי' גובה התא ח' אמות עם התקרה והי' הלול כדיוטא האמצעי סמוך לרצפת התא, מאולם לתא היו' עולים בד' מעלות וכן מן ההיכל,

וכאשר באנו לגובה התאים נבאר בעז"ה גובה נג התאים לפי חשבון המסיבות שעולין עליהן לגני התאין ולעלית בית קוה"ק,

במסיבות האלו טצינו במתני' ד' ה' ומסיבת הי' עולה מקרן כו' שבה עולין לגנות התאין, וכדבר המסיבה השני' העולה מקרן מערכת רדומית לא הזכיר במתני' כלום, כי גם גבי הי' מהלך בדרום עד שהוא מגיע לפתחה של עלי', לא הנא והי' עולה דלהוי משמע קצה שהי' שם מסיבה או מעלות, ולכאורה מפני זה הי' נראה לומר שגובה התאין הי' עולה עד פתחה של עלי', ועולה לדעת רש"י ז"ל מ"ה אמה ולדעת הרמב"ם ז"ל ג"א אמה, אבל זה אינו, דאם נאמר שהי' החלונות סביב כל ההיכל אין מקום להם, ואף אם נאמר שהי' חלונות רק ככותל המזרחי לא יעלה חשבון המסיבה לגובה כזה, ומעלות לא ניכל לומר שהי' שם משום דהתן מסיבה ומקו' שהי' מעלות הני בפירוש מעלות ולא מסיבה כמו מעלות החיל ועז"ה נדרכין וההיכל, ואם כי במסיבה יש דעות מחולקים דהב"מ בבבבירה ד' י"ב פ"י דהמסיבה הי' עמיד' שעולין עלי' בגלגל והביא ראי' מרש"י ויגא י"א א' גבי מסיבה דלשכת המדיחין, אבל קשה להולמו ולהעמידו על מכונו משום דכל הותב מקום המסיבה הי' רק ג' אמות ואם נעמיד באמצע עמוד גבוה מ"ה אמות או יותר בוודאי יטעם כרוחב המעלות הרבה ויעלה רוחב המעלה לערך אמה או מעט יותר, ובין דהך מסיבה זו היו מביאים הפרוכתים הישנים לעלי' הוספה שקלים ג' י"א ואיך יכולים להביא דרך מסיבה כלולה גבוה וקצרה כזה, ע"כ נראה יותר לפרש שהמסיבה הי' עקין גשר המשפע ועולה למעלה והוא דעת הרא"ש במדות שם והפ"י שם, ונ"ל כי גם שיטת רש"י והרמב"ם כן הוא דמה שפ"י רש"י ביטא י"א א' גבי לשכת המדיחין מפני שעומדת בעזרה ואין מקום לשפע שם גשר כי גובה כ' אמה וצריכין אנו אורך אלכסונה ששים אמה כזבחים ס"ג א' דכל כבשי כבשים כו' וכל הלשכה אינה מחוקת כל כך, אבל מסיבה דהכא היא להיפך דבגלגל א"א מפני הפרוכה ועי' גשר יעלה חשבונו מדויק כאשר נבאר בע"ה לקמן, בוודאי גם רש"י ז"ל מורה שהי' גשר וכן משמע מלשון הרמב"ם בחירה ד' י"ב דכתב' ומסיבה הי' עולה מקרן מזרחית צפונית לקרן צפונית מערבית דמשמע דבאורך הכיהל הלכה המסיבה ואי בגלגל עלתה רק למעלה, ודברי הב"מ שם המוהין, והו' ג"כ לשי' מתני', ועוד הא עולה במסיבה ופניו למערב משמע דבשעת העלי' הי' פניו למערב לא כן כשעולה על כלולה, ואין לומר שנחלקה לחצאין ועולה חצי גובהו למערב וחצי השנית למזרח דא"כ לא אתיא הפך פניו לדרום דתנן שם, ועוד איך יהבן שהתאים יהיו גבוהים מכיור וביה דלפה, ע"כ מוכרחים אנו לומר שהתאים לא היו גבוהים אלא מכ"ד עד ב"ה אמה וחצי כמו שהבאתו לעיל ויעלה החשבון בן, ההיכל ואמה מרקסין וקוה"ק וביהלו ורוחב התא ע"ג אמות וכמו זה הי' אורך המסיבה צא מזה

לרוחב

לרוחב הפתח שמן ההיכל לתא ג' אמות כרוחב המסיבה שיוכלו לשאת דרך בן את הפרוכת ישאר ע' אמה ובהוספת אלכסונה נוכל להעמיר שם מסיבה בין לרעה רש"י ז"ל ובין לרעה הרמב"ם ז"ל, ואף עם ה' הפתח רוחב ד' די לנו, וכאשר נשאר לנו עוד גובה עד פתח העלי' י"ט אמות וחצי, לרעה רש"י באורך כ"ח והוא רוחב כותל ההיכל וקוה"ק ואמה מרקסין ועוד אמה מקום הכלונסאות ופספסין ואין מספיק להעמיר שם מסיבה, ה' שם מעלות. ולהכי לא חשיב ההנא אותם, א) משום דבמסיבות קמירי ובמעלות לא קמירי, ועוד דלא חשיב שם מרת הגובה, ואף כי במשנה ו' חשיב גובה אבל רק גובה ההיכל, ועוד מצינו דשייר ההנא במעלות עז"י העולה לעז"ב עיין לעיל סי' מ"ו, ולפי דעה הרמב"ם ז"ל נשאר גובה מגני ההיכל לעלי' כ"ו אמה ועולה ג"כ לפי חשבון המעלות ברום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה, והכל נכון על מכוני.

(ס) כותלי התאים של צד חוץ המקיף אותם מג' רוחות עובין ה' אמות, שם פ"ד מ"ז.

(סא) המסיבה, והוא רוח פנוי ג' אמות אצל כותל חהא הצפוני, ארכו כאורך כל התאים הצפונים, ושם ה' כאין גשר שמשפע והולך ממזרח למערב, עד שמגיע לגג הריזטא הג' של התאים, ועל הגג שבמקצוע מערבית דרונית מתחיל מעלות ועולה טמערב למזרח עד שמגיע לפתחו של עלי' שעל גבי ההיכל שהי' בדרום, ובעלי' בפנים היו כלונסאות לעלות לגג ההיכל, מ' פ"ד מ"ה, ופתח לכניס להמסיבה הי' בתא הראשון של מזרחית צפונית, שם פ"ג.

(סב) כותל המסיבה לצד צפון מושכת על פני כל אורך המסיבה ממזרח למערב עבי' ה' אמות, שם, וגיבה הי' מסתמא בגובה המסיבה שזה עם גני התאים.

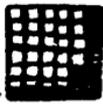
(סג) בית הורדת המים, לצד דרום אצל כותל התאים הדרומים, מקום פנוי ג' אמות רוחב, באורך כל התאים, ושם יורדים כל מימי דלף הגשמים מגג ההיכל והתאים, שם.

(סד) כותל בית הורדת המים לצד דרום מושכת על פני כל האורך ממזרח למערב, עובי' ה' אמות, שם.

(סה) רוח העזרה בין כותל האולם לצפון וכן לדרום י"ז אמות וחצי עם חימת העזרה. ובין כותל המסיבה לצפון וכן לדרום בין כותל הורדת המים ל"ב אמה עם כותל העזרה, והרייח מכותל מערב של התאים לצד מערב י"א אמה ג"כ עם כותל של עזרה, ומצאתי לי מקום להתגדר להצטרף עוביו כותלי העזרה לחשבון מחני' דסוף מדות, א) מסדרא דמתני' פ"ב שמסדר את הר הב' כסדר ובשנמר את החיל מתחיל תיכף את רוחב ואורך העזרה בכלל ולא ביאר הכתלים, מיכח דהכתלים. עלו לו בחשבון האורך והרוחב, ב) ממתני' דעדיות ח' ה' העיר רבי אליעזר שמעתי כשהיו בונים בהיכל היו עושים קלעים כו' אלא שבהיכל היו בנין סכחין ובעזרה מבפנים, ולפי דיוקא דמתני', אפי' לפי המסקנא דמסקינן במגילה י"א דלצניעותא עבירא אבל כיון דקלעים היא סחיצה נטורה בוודאי תלו הקלעים לפי המרה הנהונה בהם ובמקומם, שיהיו במקום כתלים עד אשר יבנה, וכן הוא ברש"י מגילה שם ד"ה קלעים להיכל

המזרד

להיכל, והאי קס"ד דקאסר אלקמן קאי, שכהני שאלמלא כן לא היו מקריבין זבוי, וקס"ל ד"א שעובי כותלי דהיכל אינם סן המדה של היכל שהיו בנין אותם מחוץ לקלעים, וכוחלי העזרה הרי הם סן המדה של עזרה שהיו בנין אותם מבפנים לקלעים, דעיינ לעיל סי' מ"ה עוד ראי' לזה.

ועוד שמהני דמדות ד' ו' ההיכל ק' על ק' ונכלל בחשבון זה הכתלים, אלמא בל' בניו סתם נכללו הכתלים להבית, וכן בכלל עזרה נכללו ג"כ הכתלים, אך כותל המפסקת בין ע"נ לע"י נראה שהיה שייך לע"נ ולפי"ו לא נהקדש שער ניקוד בקדושת עזרה. פסחים פ"ה ב' והי"א אמה ע"י, שם הוא בלא כותל עזרה, אבל שאר השערים בעזרה נהקדשו שמשכבון העזרה הם, ואף כי מלשון רש"י יומא פ"ז ב' ד"ה י"א אמה והפ"י מ' פ"ה סי' מ' בהג"ה לא משמע כן, אכן הקצר יד הר הבית, ולא אתיא חשבון הגאון] שה"ג והגאון הוי"ט ז"ל לפי החשבון שחשבנו למעלה בס"י ג', וצריכין אנו לומר כי רש"י והפ"י ז"ל לפי פשטא וסתמא דהלמודא אמרי מלהיהו, וכוננתם ג"כ עם הכתלים, והוקף ועוו לרברי אלו לקתני לי מטורי ורבי הכ"מ הרב הגאון המפורסם כו' מו"ה נפתלי צני יהודא בערלין ז"ל שתירץ לי דברי רש"י ז"ל בעירובין צ"ד ב' כ"כ, הוכחא דמוכח שאני, דאמרינן שם, הכא נבי שנפרצה בקרן זוית וקירוי בד', ופי' רש"י שם כגון שנפרץ הביתל עם הקירוי חמש ברוחב ד' בצד סורח וחמש ועוד ברוחב ד' בצד צפון, נמצאו כאן ד' פיות שצריך לסתום פי תקרה בה' למזרח וה' ועוד לצפון, ומסיים נמצא סתמות דללו נמשכה לפנים בחלל הבית מרוחקות ממקום המחיצה ד' לכאן וד' לכאן, והקשיתו הרי אין פי תקרה צריכה לסתום שם רק אמה אחת במזרח ואמה' ועוד בצפון, כמו שיראה המעיין בציוור זה סו"ת ה' ואמה זעור, אלא נטי האויר וחלל היתה י"א ורש"י ברש"י שם ד"ה רובא דנוכל להוכיח דכותלי צפון ודרום אינם נמדדין עם העזרה תרצנו לעיל בהערה לס' מ"ה, ונס מפסחים שם דהנן סן האגף ולפנים כו' ופריך בנמ' ואגף עצמו כו' ומתרצינן כאן בשערי העזרה כו' נראה שפיר דהכתלים מחשבון העזרה הם, והא רצריך לאיקמא התם עובי החומה כלפנים, כבר שורא, ואין מהרץ דמשכבון העזרה הם, הוא מטעם גנ', שלא נתקדש אפי' כפנים העזרה. וכן הוא שיטה הרע"ב שם והכי פי' של חלל עם עובי הכותל קרוי אחירי בית דכפורה, ע"כ.

נשלם סדר ראשון כשיעתא דשמיא, ונתחיל בעזרתו יתברך שמו לכאר סדר שני.

